

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra bohemistiky

Bakalářská práce

Analýza mluvených projevů
v rozhlasových stanicích Olomoucka

Daniela Richterová

Česká filologie se zaměřením na editorskou práci ve sdělovacích prostředcích
3. ročník

Vedoucí práce: **PhDr. Petr Pořízka**

Olomouc 2010

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu i ostatní zdroje, které jsem použila.

V Olomouci dne

.....

podpis

Poděkování

Děkuji PhDr. Petrovi Pořízkovi za cenné rady, trpělivost a za ochotné a příkladné vedení mé bakalářské práce.

Obsah

Úvod	str. 6
I. Teoretická část	str. 7
1. Rozhlasová žurnalistika	str. 7
1.1. Hlavní rysy rozhlasové žurnalistiky	str. 7
1.2. Mluvený projev	str. 8
1.3. Jazyk rozhlasu	str. 9
1.4. Kultura řeči	str. 10
2. Zaměření a program vybraných rozhlasových stanic	str. 11
2.1. Komerční rozhlas – Rádio Haná, Rádio Apollo	str. 11
2.2. Veřejnoprávní rozhlas – Český rozhlas, Proglas	str. 12
3. Zásady ortoepické normy	str. 13
3.1 Mluvená forma jazyka	str. 13
3.2 Fonetická rovina	str. 15
3.3 Ortoepie	str. 15
3.3.1. Ortofonie	str. 16
4. Prohřešky ve výslovnosti	str. 16
4.1. Prohřešky ve výslovnosti samohlásek (vokálů).....	str. 17
4.1.1. Otevřené vokály (Tendence k otevřené výslovnosti).....	str. 17
4.1.2. Úzké vokály (Tendence k zavřené výslovnosti).....	str. 17
4.1.3. Prohřešky v kvantitě vokálů.....	str. 18
4.2. Prohřešky ve výslovnosti souhlásek (konsonantů).....	str. 18
5. Suprasegmentální jevy	str. 20
5.1. Přízvuk	str. 21
5.1.1. Slovní přízvuk	str. 21
5.1.2. Větný přízvuk	str. 21
5.1.3. Mluvní takt	str. 22
5.1.4. Hranice taktu	str. 23
5.1.5. Vedlejší přízvuk	str. 23
5.1.6. Pravidla přízvukování	str. 24
5.2. Členění souvislé řeči	str. 24

5.2.1. Mluvní tempo	str. 25
5.2.2. Intonace (tónová a silová modulace řeči)	str. 27
5.2.2.1. Odchylky od normativního užívání kadencí	str. 28
5.2.3. Pauza	str. 29
II. Praktická část	str. 32
1. Zaměření praktické části	str. 32
1.1. Materiál	str. 32
1.2. Popis analýzy	str. 33
1.3. Měření mluvního tempa	str. 34
2. Analýza	str. 35
2.1. Mluvčí rádia Haná	str. 35
2.2. Mluvčí hitového rádia Apollo	str. 40
2.3. Mluvčí Českého rozhlasu Olomouc	str. 46
2.4. Mluvčí rádia Proglas	str. 52
3. Porovnání všech moderátorů	str. 57
4. Shrnutí	str. 61
Závěr	str. 64
Literatura	str. 66

ÚVOD

Pro svou bakalářskou práci jsem si vybrala téma Analýza mluvených projevů v rozhlasových stanicích Olomoucka. Rozhlas poslouchám relativně často a zajímalo mě, zda vybraní moderátoři plní správnou funkci mluvních vzorů a zda dodržují ortoepická pravidla.

V následujících kapitolách budu charakterizovat, co požaduje ortoepická norma a do jaké míry jednotliví moderátoři dodržují její zásady. Jedná se o moderátory rozhlasových stanic v Olomouci, kam spadají dvě rádia komerčního charakteru, tedy rádio Haná a hitové rádio Apollo, a dvě veřejnoprávní rozhlasové stanice Český rozhlas a Proglas, obě s různým programovým zaměřením.

Pozornost zaměřuji na segmentální i suprasegmentální rovinu projevu, tedy na kvalitu a kvantitu vokálů, redukci a asimilaci konsonantů, mluvní tempo, intonaci, přízvuk, ale i na vady řeči.

Materiálem pro můj výzkum byly nahrávky jednotlivých rádiových stanic, pořízené na volně dostupném internetovém serveru. Jednalo se vždy o moderátora ranního vysílání, cca hodinový blok. Nejdříve jsem odstranila všechny reklamy a další rádiové vstupy tak, aby mi zůstal jen čistý hlasový záznam. Využívala jsem možnosti programu Sound Forge 8.0, který mi umožnil bez problémů nahrát rozhlasový vstup z internetu a sestříhat jednotlivé moderátorské vstupy.

Bakalářská práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V teoretické části se věnuji nejdříve kapitolám, které pojednávají o teorii rozhlasové žurnalistiky a stručně se zaměřím na program vybraných rádií. Poté prezentuji zásady ortoepické normy a jednotlivé segmentální a suprasegmentální roviny fonetiky a postupuji směrem k jejich analýze. Praktická část zahrnuje fonetické přepisy jednotlivých nahrávek, kde sleduji mluvu moderátorů, následuje analýza, porovnání a shrnutí získaných poznatků. V závěru práce zobecňuji

získané výsledky a uvádím, kde se projevilo nejvíce nedostatků a na co je třeba ve veřejných projevech dbát z hlediska kultivovanosti a dodržování normy mluvené češtiny.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. ROZHLASOVÁ ŽURNALISTIKA

1.1. Hlavní rysy rozhlasové žurnalistiky

K nejdůležitějším rysům rozhlasové žurnalistiky patří především její akusticko-audiální podmíněnost. To znamená šíření signálu prostřednictvím zvukového resp. sluchového kanálu. Rozhlasovou cestou můžeme zprostředkovat pouze ty obsahy, které lze transformovat do zvukové podoby, šířit a přijímat zvukově sluchovým kanálem, nebo které je možno přímo nebo nepřímo tímto způsobem vyjádřit nebo zhmotnit. Z toho vyplývá, že výrazových prostředků nemáme mnoho. Patří k nim lidská řeč, hudba, jiné zvuky, šumy. Ne všechny jsou způsobilé k tomu vyjadřovat složitější obsahy nebo významy. Například mimořečové zvuky a šumy mají velice málo možností. Proto jsou daleko důležitější z hlediska významového hudba nebo slovo. (srov. Perkner S., Slovák L., 1986, s. 28)

Hudby se v poslední době využívá k vyjádření přitažlivého a kulisového půdorysu vhodného k zařazování slovesných vstupů. Nesmíme však zapomenout, že doména hudby v rozhlase spočívá zejména v jejím estetickém působení a to v celistvém hudebních formách. Má však i sekundární, tzv. odvozenou funkci, a to v případech, kde se hudba pojí se slovem. (srov. Tamtéž, s. 28)

Já se dále zaměřuji zejména na mluvený projev.

1.2. Mluvený projev

Mluvený projev je nejdůležitějším výrazovým a vyjadřovacím prostředkem rozhlasové komunikace. Podobně jako psané slovo je schopen mluvený projev nejrůznější obsahy a významy. Podle psychologických výzkumů vnímacích procesů je však kapacita sluchové percepce méně rozměrná než kapacita zrakového vnímání. Sluchem tedy vnímáme méně popudů než zrakem. Vizuálně řečové podání může mít rychlejší tempo, neboť při zrakovém sledování mluveného projevu příjemci pomáhá pohyb úst a celková mimika a gestikulace komunikátora. Proto může mít řeč v televizním vysílání rychlejší spád než řeč v rozhlase. Podle výzkumu polského teoretika Jozefa Mayena je příjem čtených rozhlasových zpráv optimální při pěti slabikách za sekundu. A při deseti slabikách za sekundu se srozumitelnost snižuje až na polovinu. (srov. Perkner S., Slovák L., 1986, s. 28)

Sluchová komunikace je daleko náročnější na intelektuální schopnosti člověka. Do jedné z nevýhod můžeme také zařadit prchavost rozhlasového slova, což je jedna z největších ztěžujících podmínek pro pochopení a zapamatování obsahu mluveného projevu. (srov. Tamtéž, s. 28) Proto člověku daleko více pomáhá spojení vizuální složky v televizním vysílání, ze které je schopen vnímat jednotlivé obrazy, a tím lépe vstřebávat danou informaci. Sluchové vnímání na rozdíl od zrakového připouští ve vědomí volnější interpretaci obsahu komunikovaného projevu. Například rozhlasem zprostředkovaný popis situace nebo prostředí má pro posluchače odlišnou hodnotu ve srovnání s televizním vysíláním stejného jevu. V posluchači se podněcuje představivost, dotváří si tedy vjem podle vlastních poznatků, zkušeností a psychických dispozic. Příjemce se jednoduše více zapojuje a spolupracuje v komunikačním procesu. Při rozhlasové komunikaci je příjemcem masa posluchačů. Ve skutečnosti se ale nejedná o homogenní masu, ale o množství jedinců, kteří poslouchají rozhlas v podstatě individuálně nebo v malých skupinkách. Jde sice o komunikaci masovou, ale

způsob příjmu je z velké části intimní. Proto je v rozhlasovém projevu častější přiměřenější tón bezprostřední mluvy než nějaké přednášení nebo čtení. (srov. Tamtéž, s. 28)

Dokonalé ovládnutí řeči a správné zvolení vybraných zvukových prostředků tedy podstatně ovlivňuje účinnost a vliv rozhlasového projevu.

1.3. Jazyk rozhlasu

Způsob výběru a uspořádání jazykových a tematických prostředků v mluveném i v psaném projevu vytváří jazykový styl. Při posuzování rozhlasových projevů musíme rozlišovat styl jednotlivého autorského projevu, který je ovlivňován individuálními stylovými činiteli, ale i styl žurnalistických projevů určený nadindividuálními činiteli, jako jsou prostředí a funkce sdělování, stupeň připravenosti projevu, mluvená či psaná forma a charakter posluchačů. Z funkčního hlediska je pro rozhlasovou žurnalistiku patrný styl publicistický, který má funkci informační a přesvědčovací. Jazykovými prostředky často bývá spisovná, někdy hovorová čeština, expresivní věty a ustálené formulace. V menší míře se uplatňují prvky stylu odborného a hovorového. (srov. Tamtéž, s. 62)

Jazykové prostředky fungují v rozhlase autosémanticky, tzn. významově primárně, ostatní dorozumívací prvky jsou symsémantické, tedy významově sekundární. V rozhlase se uplatňuje jednorozměrnost při vnímání, posluchač nemá možnost se k výroku vracet. Vztah mezi komunikátorem a posluchačem je tedy disharmonický a proces dekódování jazykových procesů řídí komunikátor a bezprostřední zpětná vazba chybí. Je důležité zmínit, že se uplatňuje také vyšší míra redundance, tzn. obsahové nadbytečnosti, zejména v projevech nepřipravených nebo polopřipravených. (srov. Tamtéž, s. 62) Jazykové prostředky můžeme tedy rozlišovat podle sféry jejich používání, závisí také na obsahovém zaměření rozhlasového vysílání a publika.

V rozhlasové žurnalistické praxi se využívá mluvená forma jazyka, interpretují se ale i psané předlohy. Obě podoby jazyka jsou rovnoprávné, ale i přesto má každá z nich svá specifika. V mluvě se prosazuje dialogičnost, mluvčí využívá především modulace, tzn. změn síly hlasu, barvy hlasu, intonace a tempa. Tempo určuje sám mluvčí, z toho důvodu může někdy docházet k příliš rychlému, nebo naopak příliš pomalému projevu. V rozhlase nelze využít mimiky a gest, posluchač se musí orientovat pouze v čase. V psané žurnalistice je příjem daleko jednodušší, neboť se příjemce může orientovat i v prostoru, tempo a čas si určuje sám. Mezi mluveným a psaným jazykem můžeme najít další rozdíly, za minutu můžeme proslovit asi 100 slov, tzn. 300 slabik, při pomalém tempu lze dosáhnout průměru asi 320 slov za minutu. Při rychlejším čtenářském tempu je to asi 800 slov. (srov. Tamtéž, s. 62) Problematiku dále rozvinu v kapitole Mluvní tempo.

Žurnalistické projevy se spolu s ostatními jazykovými projevy v rozhlase podílejí na úrovni jazykové praxe, která je součástí obecné jazykové kultury.

1.4. Kultura řeči

Pod kulturou řeči rozumíme výběr takových jazykových prostředků, které jsou funkčně účelné konkrétními uživateli jazyka v konkrétních komunikačních situacích. (srov. Tamtéž, s. 9) Kultura řeči není však totožná se spisovností jazyka. Podobně jako v soukromí volíme vhodné oblečení, či chování, užíváme také rozdílných jazykových prostředků v projevech psaných i mluvených, soukromých a veřejných, odborných, přesvědčovacích a konverzačních. (srov. Tamtéž, s. 9)

Právě kultura řeči je předmětem časté kritiky. Uvnitř rozhlasových projevů se projevuje značná nerovnoměrnost jazykové praxe. Zvláště důležitá je právě znalost fonetických aspektů, fonologie (nauka o významotvornosti hlásek) a ortoepie (nauka o správném užívání hlásek) ve spisovném jazyce. V rozhla-

sové praxi se dále uplatňují znalosti o modulaci, tzn. zvukové formě věty. Modulací se rozumí síla hlasu a její změny, čili dynamika, dále výška hlasu a její změny. Tam patří melodika a větná melodie. Pak zde zařazujeme ještě silový a výškový ráz jednotlivých druhů vět, pauzy, tempo a barva hlasu. Vzhledem k pružnosti pořádku slov v našich jazycích by měl žurnalista ovládat také správnou teorii a praxi slovosledu a větného pořádku slov, které je nedílnou součástí správné srozumitelnosti řečového projevu. V žurnalistické praxi se můžeme setkat s nedostatky zvukové formy, např. s chybným přízvukem, s vadami větné modulace, s vadami řeči, s krácením či prodlužováním vokálů atd. (srov. Perkner S., Slovák L., 1986, s. 63) Všemi zmíněnými útvary se budu podrobně zabývat v následujících kapitolách.

2. ZAMĚŘENÍ A PROGRAM VYBRANÝCH ROZHLASOVÝCH STANIC

2.1. Komerční rozhlas – rádio Haná, rádio Apollo

Komerční rozhlas má uvolněnější program, jeho žánrové zaměření je jednoduššího charakteru, jelikož se nezabývá náročnými tématy společnosti. V popředí zájmů nestojí politika ani náboženství, a pokud ano, objevuje se většinou krátkou a vtipnou zmínkou o stavu českého systému. Je to zejména kvůli tomu, že jejich cílovou skupinou se většinou stává mladší populace, proto volí komerční rádia uvolněnější tón celého vysílání.

Časté bývají například ankety na nejrůznější otázky, pozvánky do kina, na koncerty a festivaly, dopravní zpravodajství, posluchači jsou často vybízeni k nejrůznějším soutěžím a návštěvám různých akcí. Rádia si také zakládají na hudebním výběru, často do vysílacích bloků zařazují songy posluchačům blízké.

Komerční rozhlas je rozdělen na vysílací bloky, jako je Ranní jam rádia Haná, Songy, na kterých jsme vyrůstali, Jukebox, Procházka pamětí, Hlas dědi-

ne – Pepin z Hané atd. Pokud se jedná o hitové rádio Apollo, zaměření je podobné. Místo Pepina z Hané zde nalezneme důchodce, který nikdy nespí, Eduarda Kachličku, kterému patří každé dvě minuty ranního vysílacího bloku, opět nejrůznější soutěže a pozvánky. Vysílací bloky jsou také podobné, například Dobré ráno, Dobré dopoledne, Příjemné odpoledne, Hodina splněných přání, 80tka rádia Apolla atd. U obou rozhlasových stanic se každou hodinu objevuje zpravodajská relace.

Mé nahrávky pocházejí z Ranního jamu rádia Haná, kterému patří vysílací blok od pěti do devíti hodin a z Dobrého rána rádia Apollo.

Projev moderátorů těchto stanic je často emotivnější, tempo rychlejší, program i hudební složka je většinou určena mladší generaci a převažuje nad mluveným slovem.

Komerční rádia jsou typická pestrým zpravodajstvím, často dochází ke zveřejňování méně podstatných událostí, objevují se improvizované projevy, rozhovory a rozmanitost obsahové stránky. (srov. Hraše J., 2000, s. 44)

2.2. Veřejnoprávní rozhlas – Český rozhlas (ČRo), Proglas

Veřejnoprávní média, tedy i rozhlas se musí zaměřovat na sociální, náboženské, etnické a sexuální menšiny, pro program je typická určitá vyváženost. Především u Českého rozhlasu je procento mluveného slova a hudby přibližně stejné. Často vysílají ze svého vlastního programu a určitým způsobem plní vzdělávací funkci.

Co se týká programu, je zde vidět značná odlišnost od komerčního rozhlasu. Pokud se podíváme na Český rozhlas, všimneme si, že jsou v programu zařazena témata týkající se společnosti, například Názory a argumenty, hlavní publicistický pořad o událostech doma i ve světě, Studio Stop, kde jsou zváni hosté, většinou spjatí nějakým způsobem s politikou, Svět viděný internetem, publicistika, jak ji vidí přední internetové servery a nechybí zde každou hodinu

zpravodajská relace, jediný společný prvek s komerčním rozhlasem, ne stejný, neboť charakter zpravodajství je odlišný a záleží na charakteru rozhlasové stanice.

Proglas patří mezi celoplošné soukromé rozhlasové stanice. Rádio Proglas se prezentuje jako rodinné rádio s důrazem na křesťanské pojetí hodnot, rozhlasem pro vlídný domov. (srov. Landová M., 2003, s. 29) Programové zaměření Proglasu je odlišné od ČRo hlavně zaměřením na křesťanské hodnoty.

Proglas věnuje zvláštní pozornost menšinám, do programu jsou zahrnuty hudební a literární pořady, které by měly sloužit ke kulturnímu rozvoji a ke zvýšení vzdělanosti. Pořady o neboženství, zejména o křesťanství a s křesťany, slouží především k rozvíjení role vzdělávací a určitým způsobem i spojovací.

V programu najdeme například pořady Ranní chvály, Ranní zíváček, Putování po regionech, Vážná hudba, Církevní dějiny v zrcadle času atd. Zpravodajskou relaci přebírá od ČRo 2 Praha.

Mé nahrávky jsou pořízené z ranního vysílání Českého rozhlasu Olomouc, kde právě probíhal ranní seriálek ČRo, který zahrnoval putování po Jesenicku, zprávy, a z ranního hudebně-zpravodajského magazínu Proglasu a z Putování po krajích.

3. ZÁSADY ORTOEPICKÉ NORMY

3.1. Mluvená forma jazyka

Stejně jako u psané podoby jazyka je cílem mluvené formy sdělování myšlenek a zprostředkování styku mezi lidmi. Ovšem i mluvená podoba jazyka má své specifické znaky, svou vlastní normu, která se týká jak používání základních jednotek, u mluvené podoby mluvíme o hláskách, tak i výstavby vyšších celků, například slov a vět. (srov. Hůrková J., 1995, s. 7)

Ve výslovnosti současné češtiny existuje mnoho rozdílů a kolísání, kterých si při běžných každodenních rozhovorech nevšímáme a často si je neuvědomujeme ani sami u sebe. Většinou nám tyto rozdíly kolísání ve výslovnosti nevadí při každodenní komunikaci, ale začneme si jich obvykle všimnout až v projevech veřejných. Význam veřejných mluvených projevů v současné době vzrůstá a také se rozšířil okruh povolání, kde často využíváme mluvenou formu jazyka. Mluvené slovo často působí daleko silněji než projevy psané, proto by předpokladem měla být jeho kultura a kultivovanost. Stupeň této kultivovanosti je různý, ale nezbytným předpokladem v úsilí o kulturu mluveného slova je znalost normativní spisovné výslovnosti – ortoepie. Moderátor v rozhlasu představuje mluvní vzor pro posluchače a musí tedy vykazovat znalosti ortoepie a kultivovanosti projevu. (srov. Tamtéž, s. 8)

Pokud se jedná o mluvenou podobu jazyka v rozhlasových stanicích, je důležité si uvědomit, že kontakt mezi moderátorem a posluchačem je nepřímý a zpětná vazba je tedy opožděná a redukováná. Proto by projev měl být srozumitelný a jednoznačný. V rámci srozumitelnosti většinou mluvíme o užívání spisovného jazyka, tedy jednotného kódu srozumitelného pro všechny. Proto bychom měli dodržovat kulturu řeči. Porušování jazykové normy se u veřejného sdělování považuje za projev nekultivovanosti a nekompetentnosti autora. (srov. Osvaldová B., 2001, s. 111)

Zdrojem normy spisovného jazyka nemají být lidé, kteří ze své profese mluví k široké veřejnosti, ale ti z nich, kteří spisovný jazyk ovládají včetně spisovné výslovnosti. Spisovnou normu tedy netvoří hlasatelé a moderátoři, ti si ji jen musí osvojit a dodržovat ji tak, jak je kodifikována, i když musíme brát v úvahu také žánr a zaměření rozhlasové stanice. Neměli bychom také kodifikovat žádný jazykový prvek mluvené češtiny, který pro část uživatelů představuje institucionální způsob osvojení, a který je zároveň pro jinou část totož-

ný s prvkem její rodné varianty národního jazyka. (srov. Bartošek J., 1995, s. 40)

V projevu musím klást pozornost na několik faktorů, jedním z nich je připravenost mluvčího, zda je projev předem připravený nebo ne, žánr rozhlasové stanice a publikum. Větší variabilita slovních forem neusnadňuje rozvoj jazykových schopností mluvčího. Zacházení s řečí vyžaduje velké znalosti i praktickou dovednost, zejména však její výcvik. (srov. Palková Z., 1995, s. 76)

Pro udržení kultivovanosti mluveného projevu v rozhlase je tedy nezbytné dbát na udržení spisovného jazykového kódu. Požadavky na kvalitu moderátorských projevů se týkají všech jazykových rovin, čili morfologické, lexikální, syntaktické a fonetické. Já se budu zabývat pouze rovinou fonetickou. Nesmím však zapomenout zmínit, že všechny tyto roviny spolu úzce souvisejí a navzájem se ovlivňují.

3.2. Fonetická rovina

Moderátoři v rozhlasových stanicích si mají, jak je výše zmíněno, osvojit normu a kodifikaci češtiny a mají ovládat spisovný jazyk, včetně spisovné výslovnosti. Právě v této rovině se nejvíce individualita jednotlivých mluvčích. Pro snadnou percepci a porozumění souvislé řeči je podstatné dodržování stabilizované normy spisovné výslovnosti, které říkáme ortoepie. Jak už jsem zmínila v předchozí kapitole, je nezbytné brát v úvahu také žánr rozhlasové stanice, stupeň připravenosti moderátora a publikum.

3.3. Ortoepie

Ortoepii definujeme jako soubor obecně platných zásad a pravidel spisovné výslovnosti, která uživatelé daného jazyka pociťují za závazná. Tato norma existuje přímo v jazyce se je součástí celého souboru společenských norem lidského chování a jednání. (srov. Hůrková J., 1995, s. 17) „Pravidla normativní

výslovnosti se vztahují jak na výslovnost jednotlivých hlásek, hláskových spojení a na normativní přízvukování, tak i na členění souvislé řeči, na frázování, logické a rytmické členění věty, větný přízvuk a intonaci vět a větných úseků." (Tamtéž, s. 17)

Ortoepie je také soubor norem, které vymezují standard zvukové podoby jazyka, obsahuje tedy zásady pro správné používání hlásek v řečovém řetězu. (srov. Palková Z., 1994, s. 320)

3.3.1. Ortofonie

Z celku ortoepie vydělujeme také ortofonii, která zahrnuje pravidla normativní výslovnosti jednotlivých hlásek. (srov. Hůrková J., 1995, s. 17) Hlásky jsou základními zvukovými prvky řeči. Dělí se na samohlásky (vokály) a souhlásky (konsonanty). Tohle dělení se opírá o skutečnost, že samohlásky mají schopnost tvořit slabiky, zatímco souhlásky tuhle schopnost nemají, s výjimkou [l, r] ojedinele [m], například ve slovech [k ▲k], [brat ▲], [v †k], [ved †], [sed ◆]. Po stránce tvoření spočívá podstata ve výslovnosti samohlásek ponechat dutinu ústní co nejvíce volnou, aby mohl výdechový proud bez překážky volně vychá-zet, zatímco u souhlásek se do cesty výdechovému proudu staví nějaká překáž-ka. (srov. Tamtéž, s. 17)

4. PROHŘEŠKY VE VÝSLOVNOSTI

Zde se věnuji nejčastějším prohřeškům ve výslovnosti, na které se budu zaměřovat v praktické části bakalářské práce, čili ve fonetické analýze jednotlivých mluvčích rozhlasových stanic.

4.1. Prohřešky ve výslovnosti samohlásek (vokálů)

Správná výslovnost samohlásek je nezbytnou podmínkou kultivovaného projevu. (srov. Palková Z., 1994, s. 323) Kromě toho, že jsou jádrem slabiky, jsou také nositelkami tónové kvality a estetického vyznění mluveného slova. (srov. Hůrková J., 1995, s. 17) Samohlásky se od sebe liší kvalitou (*a – e, i – o* atd.) a kvantitou (*a – á, e – é, i – í* atd.).

4.1.1. Otevřené vokály (Tendence k otevřené výslovnosti)

V současné době se setkáváme s nenormativní výslovností samohlásek předních [*i, í*] a [*e, é*] a zadní samohlásky [*o*]. Jde o nenormativní podoby těchto samohlásek tvořených vždy k jejich otevřenosti. Samohlásky [*i, í*] se blíží výslovností k samohláskám [*e, é*], například ve slovech *vím, film, lidový*, ve výslovnosti [*vém*], [*film*], [*ledoví*]. Samohlásky [*e, é*] se kvalitativně blíží samohláskám [*a, á*], například ve slovech *léto, otevři, této* ve výslovnosti [*láto*], [*otavři*], [*táto*]. Zadní samohlásky [*o*] se v nenormativní výslovnosti blíží samohlásce [*a*], například ve slovech *proč, prosím, stroj*, ve výslovnosti [*prač*], [*prasím*], [*straj*]. (srov. Hůrková J., 1995, s. 19)

4.1.2. Úzké vokály (Tendence k zavřené výslovnosti)

Za porušení ortoepické normy považujeme také zavřenou, čili užší výslovnost. Většinou se objevuje u mluvčích z některých nářečních oblastí, většinou na Klatovsku a Chodsku, ale řadíme sem i střední Moravu a Brno. Často se to týká samohlásky [*á*], která se zvukově přibližuje k přednímu [*é*]. (srov. Tamtéž, s. 19) Například slovo *krám* může v některých případech znít jako [*krém*]. Dále se může jednat o samohlásku [*o, ó*], která se blíží vokálu [*u, ú*], například slovo *tok* může při zavřené výslovnosti znít jako [*tuk*] a o samohlásku [*e, é*], která se zvukově blíží výslovnosti [*i, í*], například ve slovech *pastelka, lékárna*, ve výslovnosti [*pastilka*], [*líkárna*]. (srov. <http://www.phil.muni.cz/stylistika/studie/vyslovnost.doc> 2. 5. 2010)

4.1.3. Prohřešky v kvantitě vokálů

„V české výslovnosti je zakotvena tzv. funkční kvantita.“ (Tamtéž, s. 19) Délka nebo naopak krátkost samohlásky má rozhodující vliv na význam slova nebo celého sdělení. Jelikož se ortoepická pravidla se netýkají pouze jednotlivých hlásek, i když se při popisu soustředíme především na ně, musíme si uvědomit, že hlásky nevyslovujeme jednotlivě, ale spojitě ve slabikách nebo slovech. V mluvených projevech se nejvíce objevuje zkracování dlouhých samohlásek, například [rada] místo [ráda]. Netýká se to však všech, nejvíce postižitelné jsou samohlásky [í] a [ú]. Například ve slovech *paní*, ve výslovnosti [paňi], *rohlík*, ve výslovnosti [rohlik], *domů*, ve výslovnosti [domu], *bratrům*, ve výslovnosti [bratrum]. Josef Chlumský, zakladatel pražské fonetiky, to vysvětluje především tím, že výslovnost těchto samohlásek je artikulačně nejobtížnější. Vyžaduje značnou námahu svalstva jazyka, který je při jejich tvoření v nejvyšším postavení ve směru dolů k paterní klenbě. Tohle obtížné postavení proto svádí k jisté pohodlnosti, jejímž výsledkem je pak zkrácená výslovnost dlouhých samohlásek. (srov. Tamtéž. s. 20).

Zkracování dlouhých samohlásek může mít také důvod nářeční. Sklon zkracovat dlouhé samohlásky mají zejména obyvatelé z oblasti lašských a va-lašských nářečí. (srov. Tamtéž, s. 20)

4.2. Prohřešky ve výslovnosti souhlásek (konsonantů)

„Jestliže samohlásky jsou nositelkami estetického vyznění mluveného slova, pak přesná výslovnost souhlásek je základní oporou srozumitelnosti řeči.“ (Hůrková J., 1995, s. 20) Podstatou artikulace konsonantů je vytvoření překážky v dutinách za hrtanech.

Odchytky od správných podob výslovnosti souhlásek mohou mít několik příčin. Může jít o odchylnou výslovnost nářeční, v jiných případech jde o vady řeči a konečným důvodem bývá nedbalá a nedostatečná výslovnost.

Nářeční výslovnost není vhodná pro žádný kultivovaný mluvený projev a mělo by se jí zabráňovat již ve školním věku. (srov. Krčmová M., 2006, s. 51) Změny, které se objevovaly nejčastěji jsou zahrnuty v praktické části práce.

Vady řeči jsou dalším problémem správné výslovnosti konsonantů. V češtině jsou nejčastější odchylkou od normativní výslovnosti rotacismy, čili špatná výslovnost kmitavých souhlásek [r, ř] a sigmatismy, nesprávné tvoření sykavek ostrých [s, ž], tupých [š, ž] a polosykavek [c, č]. Nejčastější odchylkou od tvoření sykavek je tzv. hypersigmatismus, jde o individuální návyk tvořit sykavky s nadměrnou sykavostí. Opačnou vadou je pak příliš tupá výslovnost sykavek, kterou můžeme přirovnat k šišlání. Je způsobena tím, že při její artikulaci se hrot jazyka posouvá příliš dopředu až na horní řezáky, nebo částečně i mezi zuby. Při správném tvoření sykavek totiž hrot jazyka směřuje směrem dolů. Všimáme si také nenormativní výslovnosti [l]. Je to souhláska boková, laterální. Při jejím správném tvoření se hrot jazyka opírá o dásňový výstupek za horními řezáky. Po obou stranách dotyku jazyka se vytváří úžina, kterou prochází výdechový proud. Vadná výslovnost je zaviněna nesprávným postavením hrotu jazyka, který se chybně opírá o dolní řezáky místo o horní. (srov. Hůrková J., 1995, s. 24) Vady řeči působí rušivě při každé mluvní konverzaci, do profesionálního výkonu nepatří a neměly by se vyskytovat u žádného z mluvčích.

Dále jsem se zaměřovala na nedbalou výslovnost, která se projevuje především výslovností klouzavou, výslovností polykavou a výslovností synkopickou. Klouzavá výslovnost je založena na nedostatečné artikulaci, vyslovuje se tak, jakoby se mluvilo s plnými ústy. Plně vyznívají jen samohláskové vrcholy, konsonanty zůstávají jen v nejasných náznacích. Při výslovnosti syn-

kopické může být artikulace zcela normální, ale v kvapném a úsečném tempu se pod jediný přízvuk shrnuje velký počet slabik. Vedlejší přízvuk jako by neexistoval. V některých případech mizí ve výslovnosti samohláskový vrchol slabiky a vzniká výslovnost polyková, například [nespeční] místo [nebespeční]. Proti výslovnosti klouzavé a polykové pomůže péče o řádnou artikulaci, proti synkopické soustavné užívání vedlejšího přízvuku. (srov. Mathesius V., 1982, s. 148)

Rozšířená je i výslovnost vulgární, která se podle V. Mathesia projevuje protahováním samohlásek, které se jinak vyslovují krátce. Zřetelně se to projevuje u vokálů v poslední slabice slova, které stojí na konci věty. Samohláska slabiky se protahuje, i když jde o slabiku s vedlejším přízvukem, například *Já to neviděel*, i u slabik bez přízvuku, *Já to neměel*. Tato protažená samohláska se často pronáší se zpěvavou intonací. Protahována bývá také samohláska přízvučné slabiky, která nestojí na konci slova, například *To věeřim, k móoři*. (srov. Tamtéž, s. 148)

5. SUPRASEGMENTÁLNÍ JEVY

Schopnost rozlišit význam jednotek, jimiž probíhá sdělování, není dán jen segmentálními fonémy a jejich seskupováním, ale i zvukovými prvky založenými na prozodických prostředcích řeči. Jsou založeny také na relaci prvků v řetězci, buď na rozdílu mezi slabikami s přízvukem a bez něho v případě slovního přízvuku, nebo na průběhu celé intonace více než jedné slabiky v porovnání se sledem slabik, kde intonační schéma realizováno není. (srov. <http://www.is.muni.cz> 18. 3. 2010)

5.1. Přízvuk

5.1.1. Slovní přízvuk

„Rytmus mluvené řeči je dán systematickým opakováním zvukových prvků, jejich organizací, uspořádáním a využitím. Základní rytmickou osnovu každého jazyka tvoří slovní přízvuk.“ (Hůrková J., 1995, s. 37) Čeština má stálý přízvuk, vždy na první slabice slova nebo slovního spojení, tzn. na slabičné, původní předložce. Přízvučná slabika získává ve srovnání s ostatními slabikami určité vlastnosti. Její podstatou je tzv. prominence slabiky, tzn. že přízvučná slabika se od přízvučných může lišit silou, tónovým průběhem nebo kvantitou. Vždy jde o komplex prozodických vlastností, reálně neexistují izolovaně. (srov. Krčmová M., 2006, s. 73)

Slovní přízvuku se týká jen izolovaných výrazů, v proudu řeči některá slova přízvuk vůbec nemají, ten patří až k vyšší jednotce, tzv. taktu. Například *To se mi nelíbilo*, s vyznačeným přízvukem [´to se mi ´nelíbilo]

5.1.2. Větný přízvuk

Větný přízvuk znamená zvýraznění klíčového slova výpovědi nebo jejího úseku. Často souvisí i s aktuálním členěním výpovědi, tím je totiž z proudu řeči vydělováno téma sdělení. Například *Dívali jsme se na televizi*, s vyznačeným větným přízvukem [d´ívali jsme se ´na televizi], [~~✱~~odešla jsem ´nako✱pit], [fčera hlásili ´v rozhlase že se zhorší ´počasí]. Pozice větného přízvuku se odráží i v melodickém schématu výpovědi, kde rozlišuje koncové a nekoncové úseky sdělení. V češtině je neutrálním místem větného přízvuku koncový takt výpovědi. (srov. Krčmová M., 2006, s. 73)

Pokud je větný přízvuk užit na jiném místě výpovědi, je spojen také s přesunem intonačního centra a často bývá doprovázeno zvýrazněním prozodické složky řeči, například zesílením melodického intervalu. Pak můžeme mluvit o tzv. výrazném větném přízvuku, neboli důrazu. Umístění je dáno často kon-

textem a postojem mluvčího, ale měl by být kladen na obsahově nejzávažnějším a nejdůležitějším výrazu v dané výpovědi. (srov. Tamtéž, s. 152).

5.1.3. Mluvní takt

Mluvní takt chápeme jako oddíl jazykového projevu od jednoho hlavního přízvuku k nejbližšímu akcentuačnímu vrcholu, na druhé straně můžeme mezi takty při pomalé výslovnosti vkládat přestávky, i když uvnitř taktu pauzy nejsou. (Mathesius V., 1937, s. 193) Samostatnost slova ve větě je potenciální jev a může i nemusí existovat jako samostatná jednotka. (srov. Tamtéž, s. 193)

Za přízvukový takt tedy pokládáme část výpovědi s jedním taktovým (slovním) přízvukem. Tvoří ho jedno přízvučné slovo nebo více slov, z nichž jenom jedno nese přízvuk. Například slova s příklonkou: [*ˈpřines* + *mi*], [*ˈmáme to*], [*ˈřek* + *jsem mu*] atd. (srov. Bartošek J., 2003, s. 52) Bohuslav Hála ve svém díle *Hlas, řeč, sluch* definuje mluvní takt jako rytmický celek, který je složený z jednoho nebo několika slov, jež jsou spojeny jedním přízvukem. Rytmickým celkem zde rozumíme skupinu nepřízvučných slabik, spojených přízvučnou slabikou bez ohledu na to, zda tvoří jediné slovo nebo více slov. (srov. Ondráčková J., 1954, s. 27)

Při promluvě se tedy střídají slabiky přízvučné a nepřízvučné. Takové střídání považujeme za mluvní rytmus. Podle toho, jak jsou slabiky přízvučné a nepřízvučné seskupeny v jednom taktu, rozlišujeme takty různého druhu. Stojí-li přízvučná slabika na počátku taktu, je to takt sestupný, například [*ˈdone-seme*], [*ˈspívámesí*]. Je-li přízvučná slabika na konci taktu, nazýváme je taktem vzestupným, například [**a ˈmám*]. Je-li obklopena přízvučná slabika v taktu slabikami nepřízvučnými na obou stranách, jde o takt obstupný, například [**a ˈrádbi*], [**uš ˈnevím*](srov. Tamtéž, s. 24) Podle převažujících taktů rozlišujeme jednotlivé jazyky. Čeština patří mezi jazyky s takty převážně sestupnými.

5.1.4. Hranice taktu

Někdy bývá totožná s hranicí některého slova, které tvoří takt. V jazycích se stálým přízvukem ji můžeme poznat podle umístění přízvuku, v jazycích s přízvukem pohyblivým pomáhá hranici rozpoznat zkušenost mluvčího, tzn. znalost soustavy jazyka. (srov. Krčmová M., 2006, s. 77) Například ve výpovědi *Lépe jsem si to rozmyslela*, ve fonetickém přepisu [*lépesemsito ´rozmislela*], je hranice taktu na místě, kde je umístěn přízvuk. „Hranice je signalizována potenciální pauzou, kromě toho se na hranici taktů neprovádějí některé hláskové změny, jež jsou uvnitř taktů pravidlem, např. vzájemné přízpůsobování konsonantů a vokálů, asimilační změny.“ (Tamtéž, s. 77)

5.1.5. Vedlejší přízvuk

Vedle hlavního přízvuku mohou mít slova přízvuk vedlejší. Ten se objevuje často ve slovech delších, které obsahují čtyři nebo více slabik. Například [*černo´bílí*], [*tmavo´rudí*], [*česko´polskí*]. Uplatňuje se při pečlivé výslovnosti. Vedlejší přízvuk však hraje v běžné mluvě i v neutrálních veřejných mluvených projevech poměrně malou roli. (srov. Hůrková J., 1995, s. 40) Vedlejší přízvuky také závisí na aktivitě mluvčího, v méně aktivní výslovnosti vedlejší přízvuky většinou nezaznívají, nebo je nahrazuje melodické zvednutí slabiky. Vedlejší přízvuk se obvykle objevuje na každé liché slabice slova nebo slovního spojení, často v emocionálních zvolacích větách, např. [*nechci vás vidět ´do nej´delší ´smrti*]

5.1.6. Pravidla přízvukování

Zásady správného přízvukování jsou zahrnuty do ortoepické kodifikace. Ta věnuje pozornost zejména příklonkám a přízvukování původních (vlastních) slabičných předložek, např. *na, v, do, z, k* atd. Jsou to předložky, které ne-

vznikly z jiných slovních druhů a nemohou zastávat funkci jiného slovního druhu. Ortoepická pravidla říkají, že přízvuk náleží právě na této předložce a se slovem tvoří přízvukový celek. V současné době se jako náležité hodnotí také případy přízvukování jména po předložce, např. [*viděl to na brněnském veletahu*], pokud má být jméno zdůrazněno, nebo je velmi dlouhé, nezvyklé, nebo vznikla-li odmlka. (srov. Krčmová M., 2006, s. 155)

5.2. Členění souvislé řeči

„Z fonetického hlediska se souvislá řeč člení na menší úseky, jejichž rozsah nemůžeme ztotožňovat s významovým členěním promluvy. Promluva je celek řeči mezi dvěma absolutními pauzami. Z mimozvukových prostředků ji sjednocuje tematická soudržnost obsahu i formy a jediný mluvčí.“ (Krčmová M., 2006, s. 75) Pomocí různých zvukových prostředků je tedy věta členěna na kratší promluvové úseky. Do kategorie těchto prostředků spadá tónová modulace (melodie řeči, intonace), silová modulace (dynamický přízvuk, důraz) a časová modulace (kvalita vokálů, pauza, rytmus a mluvní tempo). (srov. Bartošek J., 2003, s. 66)

Členění souvislé řeči na promluvové úseky a takty je nezbytnou součástí porozumění řeči. S větší důrazností se to týká veřejných sdělovacích prostředků, v nichž očekáváme profesionálnost mluvčích a kultivovanost projevu. Mluvčí tedy frázuje s ohledem na srozumitelnost, smysl výpovědi, ale také s ohledem na posluchače, tzn. člení větný projev na promluvové úseky a používá pauzy, zdůrazňuje to, co má být zdůrazněno, s projevem manipuluje intonačně i silou hlasu tak, aby nevyzníval monotónně. (srov. Čechová M., 2000, s. 382)

Promluvový úsek je charakterizován jako zvuková jednotka, nejen díky přítomnosti vrcholového bodu s větně přízvukovou platností, intonačního centra, ale také zvukovou charakteristikou své hranice. Jednoduše řečeno, promlu-

vový úsek vnímáme jako skupinu několika mluvních taktů. (srov. Palková Z., 1974, s. 18)

Realizace promluвовých úseků je do značné míry závislá na mluvním tempu. O mluvním tempu rozhoduje také stylizace projevu. (srov. Daneš F. 1957, s. 19)

5.2.1. Mluvní tempo

Pod mluvním tempem rozumíme počet jednotek přirozeného českého jazyka pronesených za určitou časovou jednotku, obvykle za minutu nebo sekundu. Mluvní tempo patří do kategorie prostředků, které se využívají ke zvukové realizaci souvislé řeči, prozodie, suprasegmentální úrovně. (srov. Bartošek J., 2003, s. 66)

Nemá ustálenou fonologickou funkci, využívá se jen na úrovni fonetické, to znamená, že je individuální a mění se s tematickou výstavbou výpovědi. Tempo mluvčího by se také mělo přizpůsobit danému publiku. (srov. Krčmová M., 2006, s. 156)

Tempo závisí kromě zvyklostí mluvčího také na obsahu sdělení. Mluvíme tedy o dvou druzích temp, o osobním a věcném. (srov. Hála B., 1962, s. 353)

Osobní tempo je podmíněno povahou a zvyklostmi daného mluvčího. Klidnější jedinci mluví pomaleji, temperamentní rychleji. Rychlejší tempo bývá často nevhodné, zvláště ve veřejných projevech, neboť není posluchači nabídnut dostatek času na pochopení daného mluvního projevu. (srov. Palková Z., 1994, s. 317)

Tempo věcné záleží na obsahu daného projevu. Důležité informace většinou sdělujeme pomaleji, při těch nevýznamných často pospícháme, přičemž často dochází k deformaci hlásek i mluvy. Zrychlování tempa vede tedy ke zkracování doby potřebné pro přesnou artikulaci hlásek, které jsou pak v jejím

důsledku deformovány. Volné tempo jejich správné tvoření naopak podporuje. (srov. Hála B., 1962, s. 354)

Mluvní tempo je však relativní. Bartošek vydělil jednotlivé druhy temp, tempo rychlé, střední a pomalé. (srov. Bartošek J., 2003, s. 66)

Máme několik způsobů měření mluvního tempa. Prvním způsobem je měření jakýmkoli přístrojem, který registruje průběh řeči v čase, např. oscilograf, spektrograf, kymograf nebo elektronické digitalizované přístroje typu Visi-Pitch nebo CSL (Computerized Search Lab) firmy Kay Elemetrics Corp. (srov. Tamtéž, s. 66) Druhý způsob je měření poslechové.

Bartošek se ve své práci *Mluvní tempo v rozhlasu a televizi* zabýval výzkumem mluvního tempa v různých rozhlasových a televizních profesích. Jako průměrné tempo u mužů uvedl 305 slabik za minutu, u žen 289 slabik za minutu. Což znamená, že za sekundu je to u mužů 5,083 a u žen 4,816. Nejvyšší tempo u mužů činilo 343 slabik za minutu (5,716 slabik za sekundu) a u žen 312 slabik za minutu (5,2 slabik za sekundu) Nejnižší pak u mužů 268 slabik za minutu (4,466 slabik za sekundu) u žen 270 slabik za minutu (4,5 slabik za sekundu). (srov. Bartošek J., 1995, s. 146)

Na základě svých výzkumů stanovil Bartošek maximální, minimální a průměrné mluvní tempo.

Maximální mluvní tempo nachází Bartošek u rozhlasových sportovních reportérů a ve čtených zpravodajských textech. Maximální mluvní tempo také ovlivňují dispozice mluvčího a percepční schopnosti posluchačů. Hodnota maximálního tempa je podle Bartoška 500 slabik za minutu (8,333 slabik za sekundu) (srov. Tamtéž, s. 149)

Minimální mluvní tempo začíná pod hranicí 180 slabik za minutu (3 slabiky za sekundu)

Hodnota průměrného mluvního tempa činí podle Bartoška 291 slabik za minutu (4,85 slabik za sekundu). S jistou mírou tolerance a s přihlédnutím

k dalším zdrojům vyvozuje závěr, že průměrné mluvní tempo je asi 280 slabik za minutu (4,666 slabik za sekundu). (srov. Tamtéž, s. 151)

Palková uvádí průměrné mluvní tempo 4,89 za sekundu, což se přibližuje výzkumům Bartoška. (srov. Palková Z., 1994, s. 318)

5.2.2. Intonace (tónová a silová modulace řeči)

Intonace je způsob silového a melodického průběhu řeči výpovědního celku. Jde o proměny výšky hlasu, o tzv. větnou melodii. (srov. Krčmová M., 2006, s. 74) Intonace má v mluveném projevu dvojí úlohu, první náleží rovině prostě sdělovací a souvisí s věcným obsahem sdělované myšlenky, druhá se týká citového zaujetí mluvčího. Oba tyto úkoly intonace nejsou v mluvených projevech ostře odděleny, ale navzájem spolu souvisí. (srov. Hůrková J., 1995, s. 43)

Intonace se řadí mezi základní charakteristiky struktury jazyka, je jí využito k vyjadřování různých gramatických a syntaktických funkcí. Za prvé se intonace užívá k rozlišení různé komunikativní platnosti větných celků, čili určitý průběh intonace je příznakem věty určitého typu. (srov. Palková Z., 1994, s. 160) Pro sdělování má význam především jako signál ukončenosti nebo neukončenosti promluvy, nebo odlišení jednotlivých vět podle komunikativní funkce, např. konstatování, zjišťovací otázky, věta žádací apod. Intonační schéma věty vychází z intonačního centra, kterým je vždy místo s větným přízvukem. U oznamovacích vět pal dojde k melodickému poklesu, ke stoupání u vět, na které navazuje další sdělení, časté u zjišťovacích otázek, nebo jde-li o signál nekoncového úseku výpovědi, kde je patrný slabší vzestup tónu. (srov. Krčmová M., 2006, s. 74)

Rozhodujícím faktorem pro určení typu pronesené věty je tedy tónová modulace posledního taktu každého úseku (intonační centrum) a celé věty. (Bartošek J., 2003, s. 56)

Pro klidný, neutrální mluvený projev rozlišujeme dva druhy základního intonačního vyznění, tzv. kadence. První je kadence úseků koncových, kam zařazujeme věty oznamovací a tázací, druhá je kadence úseků nekoncových, které signalizují, že věty není ukončena.

Kadenci můžeme rozdělit na kadenci klesavou (konkluzivní), příznačnou pro věty oznamovací, rozkazovací a pro otázky doplňovací. Klesavá kadence označuje konec věty a zároveň je ukazatelem její modálnosti, naznačuje, zda jde o větu oznamovací, tázací nebo větu vyjadřující rozkaz či přání. Např. *Zítří nemám čas., Vrať se domů!, Kdo přijde k večeru?* (srov. Hůrková J., 1995, s. 44)

Kadence stoupavá (antikadence) je typická pro věty zjišťovací. Označují poslední takt věty s modalitou zjišťovací otázky. Je to neuspokojivě ukončená odpověď. Např. *Stály tam děti? Máš zítří čas?* (srov. Bartošek J., 2003, s. 56)

Poslední je kadence mírně stoupavá a občas rovná nebo klesavá uvnitř věty, úseku, tzv. polokadence, která se uplatňuje na posledních taktech nekoncových větných úseků a na koncových úsecích vět, které stojí v souvětích ne na jejich konci. Např. *Stály tam děti a smály se.* Po první větě v souvětí je příznačná kadence stoupavá, pro druhou kadence klesavá. (srov. Tamtéž, s. 56)

Intonací však také rozlišujeme věty neutrální od vět citově, emocionálně zabarvených. (srov. Hůrková J., 1995, s. 44)

5.2.2.1. Odchytky od normativního užívání kadencí

V posledních letech pronikají do spisovných projevů nestandardní varianty kadence jednotlivých vět. Často rozhlasoví a televizní mluvčí užívají příznakové melodie koncových úseků oznamovacích vět, ve snaze zdůraznit daný výraz ve výpovědi.

Pro spisovnou výslovnost však platí, že na intonačním centru nekoncového úseku se užívá kadence mírně stoupavá a na intonačním centru koncového úseku kadence klesavá, tzv. čtení do tečky.

Odchylkou od normativního užívání je použití klesavé intonace uvnitř úseků a stoupavě klesavé kadence na konci, ještě zdůrazněno silným přízvukem. (srov. Bartošek, 2003, s. 57)

Takto užívaná kadence je tzv. nemoc šílených moderátorů. Na druhou stranu je můžeme omluvit cílem přesvědčit posluchače. (srov. Tamtéž, s. 57)

5.2.3. Pauza

Pauzy jsou důležitou součástí členění souvislé řeči. Umožňují posluchači snadnější vnímání obsahu.

Pauza se označuje jako přerušení řečového proudu. Krčmová rozlišuje pauzu absolutní a potenciální. Absolutní pauza signalizuje hranice promluvy, potenciálně se absolutní pauza vyskytuje i na hranici jednotlivých výpovědí. Potenciální relativní pauza se objevuje na hranicích výpovědního úseku. (srov. Krčmová M., 2006, s. 149) V této souvislosti však nejde o pauzu fyziologickou, která je nutná k nádechu.

„Identifikovatelnost pauzy je ovšem pro různé příjemce odlišná a je jasné, že dolní hranice trvání pauzy je pro ně nestejná.“ (Müllerová O., Nekvapil J., 1986, s. 106) Jsou místa v textu, na kterých jeden posluchač vnímá přerušení a druhý, na stejném textu, nikoli. To je způsobeno, na jedné straně nestejnými sluchovými možnostmi posluchačů, na druhé straně vlastnostmi mluveného textu. (srov. Tamtéž, s. 106) Pauza se spolu s intonačními kadencemi podílí na realizaci předělů mezi promluvovými úseky. Často se stává, že předěl mezi promluvovými úseky je tvořen pouze intonační kadencí. Posluchač sice v místě intonačního předělu identifikuje pauzu, která se očekává, ale kterou mluvčí, často v důsledku rychlého tempa, nerealizuje. (srov. Tamtéž, s. 107)

Délka a průběh pauzy je relativní a závisí na celkovém tempu řeči, frekvenci pauz a jejich průměrné délce. U mluvčího, který mluví pomalu a dělá

dlouhé a časté pauzy bude hranice trvání pauzy jiná než u mluvčího s rychlejším tempem řeči. (srov. Tamtéž, s. 107)

Frekvence pauz souvisí s individualitou mluvčího a objektivními okolnostmi projevu. Spolupůsobením těchto faktorů je značně ovlivněno celkové tempo řeči, které působí také na výskyt pauz.

Je-li delší úsek pronesen bez pauz, objeví se často pauza na konci úseku, ale na místě, které není vhodné pro její vytvoření, např. mezi dvěma syntaktickými a významově vázanými slovy. (srov. Tamtéž, s. 109)

Pauzy syntaktické se vyskytují mezi syntaktickými frázemi uvnitř větného celku. Většinou signalizují společně s melodickým průběhem (klesavou kadencí nebo polokadencí) syntaktický předěl mezi jednotlivými větnými celky textu, nebo se jedná o předěly signalizující konec jednoho větného celku a začátek druhého. (srov. Tamtéž, s. 109)

Pauzy formulační jsou typické pro spontánní mluvený projev. Motivem jejich vzniku je úsilí mluvčího pronést text, který vede posluchače k zamyšlení. V porovnání s ostatními druhy pauz je pauza formulační relativně nejčastěji zaplňována hezitačními zvuky. Mohou se vyskytovat prakticky kdekoli v textu. Za formulační pauzy pokládáme i pauzy při opravách, kdy jde o pauzu mezi původním výrazem a výrazem nově proneseným. (srov. Tamtéž, s. 110)

Pauzy důrazové většinou doprovázejí zvukové zdůraznění určitých slov v textu, především slov klíčových z hlediska obsahového, např. termíny, různé pojmy, data, důležité údaje apod. Zdůraznění slova bývá někdy signalizováno předcházející pauzou, někdy následuje pauza až za ním, jestliže jsou jednotlivá slova pronesena samostatně. Zdůrazněná výslovnost je dána zejména individualitou a temperamentem mluvčího a také publikem, pro které je promluva realizována. (srov. Tamtéž, s. 111)

Pauzy kontaktové se vyskytují po přídatných výrazech typu *ano, že ano, že* apod. Výskyt pauzy je po nich zesílen i tím, že tyto výrazy mají vlastní into-

nační průběh. Kontaktnou funkci mají také pauzy po otázkách. Zřejmé je to především v dialogu, kdy má pauza funkci přípravnou, druhý mluvčí v ní totiž připravuje svoji odpověď. Patrné je to ale i v monologickém projevu, kdy mluvčí odpověď neočekává, ale odpovídá si na otázku sám. (srov. Tamtéž, s. 111)

I když všechny pauzy vydělujeme samostatně, všechny se navzájem prolínají. Například pauza syntaktická může mít i funkci formulační nebo kontaktnou. K přesnému určení pauz slouží nahrávka promluvového úseku společně s videozáznamem komunikační situace.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

1. ZAMĚŘENÍ PRAKTICKÉ ČÁSTI

Úkolem mé bakalářské práce bylo získat záznamy moderátorů vybraných rozhlasových stanic na Olomoucku, podrobit je fonetické analýze a zaměřit se na dodržování ortoepických zásad. Fonetické analýze jsem podrobila čtyři rozhlasové moderátory, první dva se nacházejí v komerčních stanicích, rádiu Haná a v hitovém rádiu Apollo, další spadají pod veřejnoprávní rozhlas, Český rozhlas a Proglas.

V jejich projevech jsem zkoumala odchylky ve výslovnosti vokálů, zhlediska jejich kvantity a jejich otevřené nebo úzké výslovnosti. Dále jsem zaměřovala pozornost na výslovnost konsonantů, pronikání nářečních odchylek a vad řeči do jejich výslovnosti.

Co se týče suprasegmentálních zvukových jevů, praktická část práce zahrnuje také segmentaci řeči (mluvní takty) v jednotlivých projevech a způsob realizace této segmentace (přízvuk, změny tempa řeči, intonace, pauzy).

Touto analýzou jsem se snažila získat obraz mluvy moderátorů rozhlasových stanic, zachytit rozdíly mezi komerčním a veřejnoprávním zaměřením, které se mohou ukázat v jednotlivých projevech. Hlavním cílem bylo také zachytit funkci mluvnických vzorů, kterou jednotliví mluvčí jako představitelé rozhlasu představují, a u nichž očekáváme patřičnou kultivovanost projevu. Z hlediska ortoepické výslovnosti kladu pozornost na to, zda můžeme tyto moderátory opravdu vnímat jako vhodné mluvnické vzory, či nikoli.

1.1. Materiál

Materiálem, jak už jsem zmínila v úvodu teoretické části, jsou nahrávky pořízené na internetovém serveru rozhlasových stanic volně dostupné celé veřejnosti. Všechny nahrávky pocházejí z listopadu roku 2008. Materiál jsem nahrála do počítače pomocí programu Sound Forge 8.0., jednalo se vždy o cca hodinový blok, následně jsem odstranila všechny reklamy a hudební složky, aby zůstal

jen samotný hlasový záznam. Ten jsem foneticky přepsala a na základě poznatků ze studia odborné literatury jsem prováděla následnou analýzu.

1.2. Popis analýzy

V popředí celé analýzy stojí seznámení s moderátorem a pořadem, ve kterém je hlasový záznam pořízen. Hlasový záznam je pak foneticky transkribován a rozdělen podle sestříhaných částí.

Je důležité zmínit, že všechny moderátorské projevy jsou spontánní a nejsou čtené.

V transkripci jsou zachyceny jednotlivé mluvní takty, užívání pauz, důrazu, nesprávné užívání kadence, kvalita i kvantita vokálů, práce s nádechy i vady řeči.

Ke každému záznamu je přidělena také tabulka, která nám ukazuje hodnoty vztahující se k jednotlivému hlasovému záznamu a na konci celkové shrnutí každého moderátora.

V těchto tabulkách je také uvedena hodnota mluvního tempa, nejdříve u každého sestříhaného záznamu, na konci je uvedeno průměrné tempo mluvčího.

Ve výzkumu tedy sleduji, zda je na správném místě a řádným způsobem dodržována koncová kadence výpovědi.

Dále věnuji pozornost frázování, tzn. jestli je na vhodných místech realizováno členění na promluvové úseky, například. pauzou, kadencí mírně stoupavou, změnou tempa nebo kombinací těchto prostředků.

Zabývám se také užíváním důrazu, zda je časté a náležité z hlediska rozhlasového zaměření a také množstvím a rozložením pauz v jednotlivých záznamech.

A samozřejmě v neposlední řadě věnuji pozornost náležité výslovnosti jednotlivých hlásek a skupin hlásek, která by měla dodržovat ortoepickou nor-

mu. S tím jednoznačně souvisí dodržování průměrného tempa, které může být příčinou například redukce konsonantů, či zjednodušování hláskových skupin.

1.3. Metoda měření mluvního tempa

Měření mluvního tempa jsem prováděla také v programu Sound Forge 8.0., kde jsem nejdříve zjišťovala přesný čas sestříhaných moderátorských vstupů a pak počítala jednotlivé slabiky za jednotku času.

Seznam zkratk a značek užitých ve fonetickém přepisu

+	nesprávně užitý nádech
::	prodloužená výslovnost vokálů
↑	kadence stoupavá
◆	kadence klesavá
→	kadence mírně stoupavá
/	pauza
Ř	špatná výslovnost tzv. rotacismus bohemicus (v přepisu značena velkým písmenem)
	hranice taktů
	místo, kde by měla být užitá kadence mírně stoupavá nebo pauza
‡	místo, kde by měla být užitá kadence klesavá
•	místo, kde je nadbytečně užitá kadence stoupavá
•	místo, kde je nadbytečně užitá kadence klesavá
∂	špatná artikulace krátkého vokálu

Tučně jsou zvýrazněna slova, na kterých je výrazný větný přízvuk (důraz)

2. ANALÝZA

2.1. Mluvčí rádia Haná

[|zhledem |k tomu / |že se neúprosne |blíží |vánoce •↑ || je |na čase se p&Řept
 at•↓ |na vaše |*oblíbené / |vánoční |cukroví → |tolik |*o vánočním |cukroví →
 / |zůstaňte |na hané → / |řeknu vám → |co nám |na distalo |dnešní |počasí ↓
]

Porušování kvality vokálů	0 případů
Porušování kvantity vokálů	0 případů
Redukce konsonantů	1 případ
Nesprávně užita kadence	2 případy
Počet užitých důrazů	1 případ
Chybná práce s nádechem	0 případů
Počet chybějících pauz a kadencí	1 případ
Tempo hlasového záznamu	74 slabik za 12 sekund, tzn. 370 slabik za minutu (6,2 slabik za sekundu) = rychlé tempo
Vady řeči	Rotacismus bohemicus=špatná výslovnost hlásky ř Tupá výslovnost sykavek, šišlání

3. transkribovaný hlasový záznam

Záznam trvá 10 vteřin.

[|jezdí se | **bez** nehot | *a bes komplikaci || což je moc | dobře | tleskam | samoz-
 řejmně || pozor | dneska | je pátek || **pomalů** | nohu | s plinu || *a jestli |
nemusíte | níkam mo | daleko → | jděte **pješki::** / | veňku | je **pjekňe** → | proč ne |
 že ↑]

Porušování kvality vokálů	0 případů
Porušování kvantity vokálů	3 případy
Redukce konsonantů	0 případů
Nesprávně užita kadence	0 případů
Počet užitých důrazů	5 případů
Chybná práce s nádechem	1 případ
Počet chybějících pauz a kadencí	4 případy

Tempo hlasového záznamu	62 slabik za 10 sekund, tzn. 372 slabik za minutu (6,2 slabik za sekundu) = rychlé tempo
Vady řeči	Rotacismus bohemicus=špatná výslovnost hlásky ř Tupá výslovnost sykavek, šištění

4. transkribovaný hlasový záznam:

Záznam trvá 15 vteřin.

[| *ladíte* | *rádijo* | *haná* | *veňku* | *začíná* | *svítit* | *sluňičkə* ↑ | *blíží se* | **osmá* | *hodina*::•↑ / | **a budeme* | *hrát* | *skupinu* | *kabát* | *díki* | *za správi* → | *jak to* *vipadá* | *s počasim* | **u vá*::s / | *napsal jára* ↓ | *dobré* / | *mrazivé* / | *ráno* ↓ ?

Porušování kvality vokálů	1 případ
Porušování kvantity vokálů	3 případy
Redukce konsonantů	0 případů
Nesprávně užita kadence	1 případ
Počet užitých důrazů	4 případy
Chybná práce s nádechem	0 případů
Počet chybějících pauz a kadencí	0 případů
Tempo hlasového záznamu	62 slabik za 15 vteřin, tzn. 248 slabik za minutu (4,1 slabik za sekundu) = pomalé tempo
Vady řeči	Rotacismus bohemicus=špatná výslovnost hlásky ř Tupá výslovnost sykavek, šištění

Celkové hodnocení v celém projevu Mirka Pakra:

Porušování kvality vokálů	1 případ
Porušování kvantity vokálů	9 případů
Redukce konsonantů	1 případ
Nesprávně užita kadence	4 případy
Počet užitých důrazů	20 případů
Chybná práce s nádechem	2 případy
Počet chybějících pauz a kadencí	10 případů

Průměrné tempo všech záznamů	321 slabik za minutu (5, 35 slabik za sekundu) = střední tempo
Vady řeči	Rotacismus bohemicus=špatná výslovnost hlásky ř Tupá výslovnost sykavek, šištění

Hranice mezi promluvovými úseky byly v některých případech signalizovány kadencemi mírně stoupavými, občas se objevily i pauzy. V obou případech však nešlo o moc častý jev díky mluvnímu tempu celé promluvy.

Průměrné tempo řeči bylo přes pět slabik za sekundu (5, 35 slabik), čili takové střední tempo, avšak v 2. a 3. hlasovém záznamu jsme zaznamenali přes 6 slabik za sekundu, což hodnotíme jako tempo rychlé, díky tomu často docházelo k absenci pauz i kadencí. Ve 3. záznamu byla absence pěti pauz nebo kadencí a byla přítomna pouze jediná pauza.

V 1. hlasovém záznamu jsem napočítala absenci tří kadencí mírně stoupavých nebo pauz. Promluvový úsek | *což znamená | jak chlapi:: || tag ženský:: || můžo + | *oslavit || fše no | neří | problém / je pronesen bez jediného nadechnutí, bez pauzy nebo kadence mírně stoupavé, a je nahrazován prodlužováním koncových slabik. Mezi takty ... | *oslavit || fše no | neří | ...je sporné, zda užít pauzu před || fše no | nebo před | neří | . Já chybějící pauzu označila před || fše -no | , neboť jsem pochopila smysl výroku v psané podobě tak, že *chlapi i ženský můžou oslavit všechno, není problém*. Mohlo by však dojít i k druhé variantě, v psané podobě: *chlapi i ženský můžou oslavit, všechno není problém*. Avšak stylisticky nevhodné, místo výrazu *všechno* by náležel výraz *nic*, nebo spíše *žádný problém*.*

Rychlé tempo v hlasovém záznamu 3 mělo za následek špatnou práci s nádechy, nádech na nevhodném místě se však objevil i v 1. hlasovém záznamu, kde bylo je příčinou nedostatek pauz a kadencí.

Z důvodu rychlejšího tempa docházelo v deseti případech k porušování kvantity vokálů. K prodlužování koncových slabik na místech, kde náležela kadence nebo pauza a často u slov pronesených s důrazem. Dále ke zkracování

artikulačně nejobtížnější samohlásky [i] v koncových slabikách, [s počasim],[komplikacim] a samohlásky [á] v případě slova [tleskam], opět v koncové slabice.

V jednom případě došlo také k nedbalé výslovnosti zadního vysokého vokálu o, to se objevilo ve 4. hlasovém záznamu ve slově [sluníčkô]. Příčinou je obvykle rychlé tempo a tím nedokončený artikulační pohyb jazyka a rtů, mluvidla nezaujímají postoj, který je potřeba pro vznik náležitého formantového složení hlásky. Nejvíce postižitelné jsou proto samohlásky vysoké (s krajním postavením jazyka) a samohlásky zadní (se zaokrouhlením rtů). (srov. Palková Z., 1994, s. 188)

Kadence byly na většině místech užity správně, kromě čtyř případů v hlasových záznamech 1, 2, 4. Ve třech případech se jednalo o kadenci stoupavou, která byla nenáležitě použita na místech, kam patřila kadence mírně stoupavá. V hlasovém záznamu 2 se objevila kadence klesavá na místě, kde se nejednalo o koncový úsek.

Důraz byl v průměru realizován v pořádku, v 1. hlasovém záznamu možná až trochu přehnaně, ale s ohlednutím na snahu přilákat a udržet si pozornost posluchačů v ranním čase, můžeme tento výskyt brát jako přijatelný. V úvahu musíme brát také komerčnost a zaměření rozhlasu, které je odlišné od veřejno-právních médií. Proto bych tyto realizace nepovažovala za chybné.

Závažným problémem byly jeho dvě vady řeči. Tupá výslovnost sykavek, která se projevuje tzv. šišláním a špatná výslovnost hlásky ř.

2.2. Mluvčí hitového rádia Apollo

Záznam pochází z Dobrého rána rádia Apollo. Jeho vysílací blok je od pěti do desíti hodin. Tento vysílací blok přináší posluchačům nejen informace, ale především plno zábavy. Proto je do programu zařazen důchodce, který nikdy nespí, Eduard Kachlička a také Otázka dne.

Každé všední ráno nás tímto blokem provází Vítek Šoukal, který se stal také předmětem mé fonetické analýzy. V rádiu Apollo pracuje osm let, zažil tedy dobu nehitového i hitového rádia Apollo. Předtím jsme ho mohli rok a půl slyšet na konkurenčním rádiu Haná, a krátký čas se věnoval i regionálním vstupům v televizi Prima. Je mu 31 let. (<http://www.radioapollo.cz/> 20. 4. 2010)

1. transkribovaný záznam Vítka Šoukala:

Záznam trvá 25 vteřin.

⊗ | dú[⊗]otce | kteří | ňigdi | nespí | to je | *~~edu~~/art | ka[⊗]lička → | je tadi | s námi | **každé** ráno → | *~~on~~ *~~edu~~/art | je ňegdi | mali[⊗]lko | popleta:: | *~~a~~:: | **hodně** | řeší | správi | s celého | **svjeta** ✦ | nap[&]říklat | naposledi ho | dostala | **ta**:: | **gdi**:: | **nasa** | strafilo | **nářad'ičko**• ✦ | **ve vesmíru** ✦ | no dokonce ho | můžeme | pozorovat | tagle | ze zemně | + jag nám | **bjehá** | **kolem** | **planeti** ✦ | *~~ofšem~~ ↑ | možná | *~~už~~ dobjehalo ↓ | *~~edu~~/art | ka[⊗]lička | tofiš | našel | **ňáké** | **nářadí** | na své | zahrad'e ↓ | *~~a~~ hodlá | to řešit ✦]

Porušování kvality vokálů	0 případů
Porušování kvantity vokálů	4 případy
Redukce konsonantů	0 případů
Nesprávně užita kadence	1 případ
Počet užitých důrazů	15 případů
Chybná práce s nádechem	1 případ
Počet chybějících pauz a kadencí	0 případů
Průměrné tempo všech záznamů	138 slabik za 25 sekund, tzn. 331, 2 slabik za minutu (5, 52 slabik za sekundu) = střední tempo
Vady řeči	žádné

2. transkribovaný hlasový záznam:

Záznam trvá 21 vteřin.

[| máte | *u sebe | kapesníki ↑ || tak si je | ri^ole | vemte | do ruk^o | protože j^o |
budete | pot^ořebovat || možná | na *uřírání | s +s / | možná | na nervózní |
mačkání || no jo ↑ || je tadi | další | bitva | *o | *a +to:: → | gdo | bude | jezdit
| další | t^oři | dni + | fpežotu | t^ořista | *os ♦ | *ez | vé | s plno + | nád ▲ží
→ | no ↑ | *i kole-giňe | jitka | pospíšilová | ri^ole | p^ořiletela | *od
zuba^ořského | k^ořesla → | *abi-^oom | mohli | so +těžit ↓ | deme | na | to↓]

Porušování kvality vokálů	2 případy
Porušování kvantity vokálů	1 případ
Redukce konsonantů	0 případů
Nesprávně užitá kadence	0 případů
Počet užitých důrazů	8 případů
Chybná práce s nádechem	1 případ
Počet chybějících pauz a kadencí	4 případy
Průměrné tempo všech záznamů	120 slabik za 21 sekund, tzn. 342, 8 slabik za minutu (5, 7 slabik za sekundu) = rychlé tempo
Vady řeči	žádné

3. transkribovaný hlasový záznam:

Záznam trvá 19 vteřin.

[| krásné | dobré | ráno → | poslo +cháte | nové | hydrádijo | *apolo → | s vámi
| stává | víték | šo +kal •↑ | *a stává | právě | teď | také | jaňička / | f
*olomo +ci ↓ | ^oistá se | na nákup → | *a to | na pořádní / | protože | má |
p^ořijet | *o víkendů | celá | rodina ↓ | to bude | sláva •↓ | tag | dobře | nakupte::
| no | *a | za ^ovůli | mám | pro vás | další | jenom | hiti:: | t^ořeba | morandi ||
hrajeme | jenom | hiti ↓]

Porušování kvality vokálů	0 případů
Porušování kvantity vokálů	2 případy
Redukce konsonantů	2 případy
Nesprávně užitá kadence	2 případy

Počet užitých důrazů	6 případů
Chybná práce s nádechem	0 případů
Počet chybějících pauz a kadencí	1 případ
Průměrné tempo všech záznamů	107 slabik za 19 sekund, tzn. 337, 9 slabik za minutu (5, 6 slabik za sekundu) = střední tempo (horní hranice)
Vady řeči	žádné

4. transkribovaný hlasový záznam:

Záznam trvá 11 vteřin.

[| *petro*:: | z *valmezu*:: | *no jo* || **uťikejte* | *ri* *le* | *na* | **a* *tobus* | **ať* |
sťihnete | *tu vaši* | *práci* ◆ | *gdepak* ↓ | *f pátek* || *to se* | *spje* *á* | *docela* |
f pohodě | *do práce* ↓ | *čeká* | *náz* | *víkent* / | **užíte si* | *ho*↓]

Porušování kvality vokálů	0 případů
Porušování kvantity vokálů	2 případy
Redukce konsonantů	1 případ
Nesprávně užitá kadence	0 případů
Počet užitých důrazů	7 případů
Chybná práce s nádechem	0 případů
Počet chybějících pauz a kadencí	2 případy
Průměrné tempo všech záznamů	53 slabik za 11 sekund, tzn. 289 slabik za minutu (4, 8 slabik za sekundu) = průměrné tempo
Vady řeči	žádné

5. transkribovaný hlasový záznam:

Záznam trvá 23 vteřin.

[| za **okni* | *to vipadá* | *jako* | *v léte* | | **ofšem* | *teplomňer* | *naznačuje* | *něco*
| **úp* *ňe* | *jiného* ↓ | *havňe* ↓ | *čeká* | *na náz* | *víkent* || **a ten si* |
stoprocentně | **užijeme* ↓ | **uš* | *f sobotu* | *na nás* | *čeká* | *vihlašování* |
kanojista | *roku* | *dvařisíce* | **os* ◆ || **a to* | *f kulturňím* | *domňe* | *sidija* | | **ofšem*

| ještě | p&řetřím | fpatná | hod'in + | nás pořeš | *egzibiční | *utkáňi / |
kanojistú / | v ledním | hokeji || no ↑ | kanojisté | budo + | hrát / | hokej / | česko /
| slovensko ↓ ?

Porušování kvality vokálů	0 případů
Porušování kvantity vokálů	0 případů
Redukce konsonantů	1 případ
Nesprávně užita kadence	1 případ
Počet užitých důrazů	5 případů
Chybná práce s nádechem	1 případ
Počet chybějících pauz a kadencí	5 případů
Průměrné tempo všech záznamů	127 slabik za 23 sekund, tzn. 331 slabik za minutu (5, 5 slabik za sekundu) = střední tempo (horní hranice)
Vady řeči	žádné

Celkové hodnocení Vítka Šoukala:

Porušování kvality vokálů	2 případy
Porušování kvantity vokálů	9 případů
Redukce konsonantů	4 případy
Nesprávně užita kadence	4 případy
Počet užitých důrazů	41 případů
Chybná práce s nádechem	3 případy
Počet chybějících pauz a kadencí	12 případů
Průměrné tempo všech záznamů	326 slabik za minutu (5, 4 slabik za sekundu) = střední tempo
Vady řeči	žádné

Hranice mezi promluvovými úseky byly nejčastěji signalizovány kadencemi mírně stoupavými. V některých případech se objevovaly i kadence stoupavé. Pauzy se uplatňovaly v menší míře.

Průměrné tempo bylo stejné jako u mluvčího z rádia Haná, přes pět slabik za sekundu (5, 4 slabiky), tedy střední tempo. Ovšem v 2., 3. a 5. hlasovém záznamu jsme zaznamenali opět rychlé tempo, i když 3. a 5. záznam vykazuje

střední tempo. To však sahá k horní hranici, neboť rychlé tempo je u mužů bráno při 5, 7 slabikách za sekundu. (srov. Bartošek J., 1995, s. 146)

Chybějící pauzy a kadence mírně stoupavé mezi promluvovými úseky jsou nejvíce patrné u záznamů, kde jsem naměřila rychlé tempo. Tedy v 2. hlasovém záznamu (4 případy) a v 5. záznamu (5 případů).

Chybnou práci s nádechem jsem zachytila v 1., 2., a 5. záznamu. Ve všech případech to bylo v důsledku nedostatku pauz v promluvovém úseku.

V devíti případech došlo k porušení kvantity vokálů, opět v koncových slabikách, kde místo prodlužování měla být přítomna pauza, například v záznamu 1 ve slovech | *ta::* | *gdi::* |, ve 3. záznamu | *jenom* | *hiti::* |, u zvolacích vět | *petro::* | *z valmezu::* | ve 4. záznamu.

Ve dvou případech došlo k porušení kvality vokálu [i], v obou případech v 2. hlasovém záznamu, | *do rukô* | *protože jô* |. Jedná se o nenormativní podobu tohoto vokálu, který je tvořen k jeho otevřenosti a blíží se k vokálu [e]. (srov. Hůrková J., 1995, s. 18)

Typická je nedbalá výslovnost a redukce konsonantů, [ňáké] místo [ňejaké], [stává] místo [fstává], [**užite*] místo [**užijte*] a [havně] místo [hlavně]. Objevovala se v každém hlasovém záznamu, kromě 2.

Nesprávně užitá kadence se objevila ve čtyřech případech. V záznamech 1, 3 a 5. Ve třech případech to byla nevhodně užitá kadence klesavá, opět se nejednalo o koncový úsek, ale měla být užitá kadence mírně stoupavá. V jednom případě se jednalo o kadenci stoupavou v hlasovém záznamu 3.

Důraz byl v některých případech užit nadbytečně, zejména v 1., 2., a 4. záznamu. Vyskytoval se zejména v úsecích, ve kterých chtěl moderátor vyvolat žádoucí emoce. Užívání důrazu však musí být jen na adekvátních místech, tedy pouze na obsahově nejdůležitějších částech ve výpovědi.

2.3. Mluvčí Českého rozhlasu Olomouc

Záznam pochází z ranního vysílání ČRo Olomouc, kde právě probíhal Ranní seriálek ČRo. Je to informační pořad, který se zaměřuje na různá témata vztahující se k dané době. Součástí záznamu Ranního seriálku je Putování po Jesenicku, které nám připomíná lidové zvyky občanů žijících na Jesenicku v době adventu.

Moderátorem je Aleš Spurný. V rozhlase se pohybuje již několik let, tři roky pracoval v rádiu Hity a poté rok v rádiu Apollo. Jeho rozhlasová kariéra

se prozatím zastavila v Českém rozhlasu, nejdříve působil v Pardubicích a v současné době ho můžeme slyšet na vlnách Českého rozhlasu Olomouc. Je mu 35 let. (<http://www.super-radio.cz/>21. 4. 2010)

1. transkribovaný záznam Aleše Spurného:

Záznam trvá 22 vteřin.

⊗ | *os ♦ | dvacet | sed ♦ / | tolik | *uš | skoro | *ukazují | hodini | ve studiju | českého | rozhlasu | *olomo +c •↑‡ | to znamená || že | za t&ři minuti /+ | p&řijde | *igor | polák | z dalšími | čerstoími | správami •↑ | *a:: poté tu | bude | náž | raňi serijálek → | ve kterém se | vpravíme / | na jeseňicko / | *a prosko +máme | tamňi | *adventňi zviki → | p&řejeme vám | dobré | ráno •↑ | s českým | rozhlasem *olomo +c ♦]

Porušování kvality vokálů	0 případů
Porušování kvantity vokálů	1 případ
Redukce konsonantů	0 případů
Nesprávně užita kadence	3 případy
Počet užitých důrazů	4 případy
Chybná práce s nádechem	1 případ
Počet chybějících pauz a kadencí	1 případ
Průměrné tempo všech záznamů	110 slabik za 22 sekund, tzn. 300 slabik za minutu (5 slabik za sekundu) = průměrné tempo
Vady řeči	žádné

2. transkribovaný záznam:

Záznam trvá 46 vteřin.

[| *os ♦ | hodín | pjetat&řicet | minut || pondělí | p▲vního | prosince / | ližari | *uš vitáhli | svá | p▲kířka || *ostatně | *i sno +bordisři → | zavoňel | punč → | kolem nás | je stále | více | jehličí | *a vánočních | *ozdob / | začal | *advent ♦ | *a raňi | seri jál |

českého | rozhlasu | **olomo+c** | vám | p**řipomene** → | jaké | lidové | zviki
 | **uctívali** | naši | p**řetci** | f tomto | p**ředvánočním** | čase ♦ | po **ohlédneme se**
ale | za zviki | lidí → | kteří | p**řed** | druho **+** | svjetovo **+** | válko **+** / | **obívali**
 | sever | kraje / | **jeseňicko** ♦ | **oprofi** | tem | **tipicki** | českím | bili | mnohem
 | více | **temné** / **ša** | **ponuré** → | **o** | **adventu** | si povídala | **andrea** | šoubová
 → | z **ředitelko** **+** | státního
 | **okresního** | **ar** **ivu** | v **jeseníku** → | **bohumilo** **+** | **tincovo** **+** ♦ | zítra si | bude
 me | povídat | **o svaté** | barboře •↑ | **ša svatém** | mikuláši || tak tedi | heskí | **adven**
 t | s českím | rozhlasem | **olomo+c** ♦]

Porušování kvality vokálů	0 případů
Porušování kvantity vokálů	0 případů
Redukce konsonantů	0 případů
Nesprávně užita kadence	1 případ
Počet užitých důrazů	8 případů
Chybná práce s nádechem	0 případů
Počet chybějících pauz a kadencí	3 případy
Průměrné tempo všech záznamů	239 slabik za 46 sekund, tzn. 311,7 slabik za minutu (5,1 slabik za sekundu) = průměrné tempo
Vady řeči	žádné

3. transkribovaný záznam:

Záznam trvá 51 vteřin.

[| je **osm** | hod'in | čtřicet | **ša** | púl | minuti || jag | známo | českí | rozhlas
 | **olomo+c** / | **nezapomíná** | na kulturimilovné | **ša** | **umňeňimilovné**
 | poslu **ače** / | tak tedi •↑ || | dnes | ve čt **náld** | hod'in → | bude zahájen | dvanáctí
 | ročník | vístavi | loštického betléma •↑ / | řezbáře | jaroslava | beneše → | na

moravičanské | *ulici→ | čtřístat&řiced | devjet | v lošřící Ⓣ ↓ | vřstava | betléma
 → | kterř | jeho | **a +tor | kařdoročně | rošřřuje *o dalřř | figurki → | je dop +řena
 | *obrazi / | fotografřjemi | **a keramickřmi | **a
 ková&řskřmi | pracemi | dalřř Ⓣ | **a +torř ↓ | betlřm | bude *otevřen | **ař do řestřh
 o | led-

na •↑ | deře | v dobje | *ot řt ▲nácř | do *os ◆nácř | hořřin ↓ | spolek | pro komorř
 ř

| hudbu | v /olomo +ci | *uvede | dnes | v sále | reduta | koncert / | vihanova | kvarte
 ta→ | na řemř | zazřř | dřřla | *antořřina | dvořřaka→ | ludviga fan | břtovenā→ |
 **a jozefa | hajtna ↓ | koncert | zařřnā | v devatenāřř | hořřin ↓]

Poruřovānř kvality vokālř	0 přřpadř
Poruřovānř kvantity vokālř	0 přřpadř
Redukce konsonantř	0 přřpadř
Nespřavně uřita kadence	3 přřpady
Počet uřitřch dřrazř	7 přřpadř
Chybnā přāce s nādechem	0 přřpadř
Počet chybějřcřch pauz a kadencř	2 přřpady
Prřmřrně tempo vřech zāznamř	260 slabik za 51 sekund, tzn. 305, 8 slabik za minutu (5 slabik za sekundu) = prřmřrně tempo
Vady řeči	řādně

4. transkribovanř zāznam:

Zāznam trvā 29 vteřin.

[| řčera | bila | nedřele •↑ || **a | po řt ▲nācř | hořřřne | k Ořeslo | vihrāla | pařř | lřda
 || no | **a pokut *ř vi Ⓣcete | takově | luksusřř | ho +pacř | k Ořeslo | pot
 | stromeček → | tag | budř | za řej | mřřřete | dāt | sed ◆ | řřsřc || no | **a nebo | pār

*esemesek | *a vihrát si ho + | f p&řístím | finále | na v +nách | českého | rozhlasu
 | *olomo +c ♦ | za ovilku::• ✱ vám | p&řineseme | čerstvé | správi • ✱ || ti
 p&řijdo + | p&řesně | v devjet || tedi:: | za šest *a púl | minuti → | p&řetřím | si
 posle oneme | pjekné | písnički || no *a | ze fšeho | nejdříf | se podříváme | do hudební
 | historie ♦]

Porušování kvality vokálů	0 případů
Porušování kvantity vokálů	2 případy
Redukce konsonantů	0 případů
Nesprávně užita kadence	3 případy
Počet užitých důrazů	8 případů
Chybná práce s nádechem	1 případ
Počet chybějících pauz a kadencí	6 případy
Průměrné tempo všech záznamů	149 slabik za 29 sekund, tzn. 308, 3 slabik za minutu (5, 1 slabik za sekundu) = průměrné tempo
Vady řeči	žádné

Celkové hodnocení Aleše Spurného:

Porušování kvality vokálů	0 případů
Porušování kvantity vokálů	3 případy
Redukce konsonantů	0 případů
Nesprávně užita kadence	10 případů
Počet užitých důrazů	27 případů
Chybná práce s nádechem	2 případy
Počet chybějících pauz a kadencí	12 případy
Průměrné tempo všech záznamů	306 slabik za minutu (5, 1 slabik za sekundu) = průměrné tempo
Vady řeči	žádné

Hranice mezi promluhovými úseky byly nejčastěji signalizovány pauzami a kadencemi mírně stoupavými. Častěji se objevovaly pauzy než kadence. Výjimku tvoří hlasový záznam 4, kde se neobjevovaly žádné pauzy a kde se vyskytlo 6 případů chybějících kadencí a pauz.

Často se však na hranicích promluвовých úseků objevovaly kadence stoupavé, ovšem na místech, na kterých náležela kadence mírně stoupavá, pauza nebo, v jednom případě, také kadence klesavá (v 1. hlasovém záznamu). V každém hlasovém záznamu se objevila nejméně jedna tato chybně užitá kadence. V celkovém projevu jich bylo deset.

Největší absenci pauz a mírně stoupavých kadencí jsem zjistila v hlasovém záznamu 4. Přestože bylo dodrženo průměrné tempo, absence pauz a kadencí se projevila ve dvou případech v prodlužování koncových vokálů.

Průměrné tempo Aleše Spurného bylo v pořádku, ve všech hlasových záznamech se pohyboval okolo pěti slabik za sekundu. Na projevu to bylo opravdu znát, nepůsobil zbrklým dojmem, nebyl únavný, a s téměř pravidelným užíváním pauz a mírně stoupavých kadencí byl pro posluchače srozumitelný.

Špatná práce s nádechem se objevila ve dvou případech, v obou na místech, kde předcházela chybějící pauza nebo kadence.

Co se týká ortoepické výslovnosti hlásek, ta nebyla téměř porušena, pouze ve třech případech došlo k porušení kvantity vokálů, k jejich prodloužení. V 1. hlasovém záznamu (1 případ) a ve 4. záznamu (2 případy).

Neobjevila se žádná nedbalá výslovnost vokálů, hláskových skupin, ani redukce konsonantů.

Používání důrazu bylo normativní, i když se projevilo ve 27 případech, což je více než u Mirka Pakra z komerčního rozhlasu, ve všech šlo o korektní podobu, která nepůsobilá rušivě, pouze upozorňovala na styčné body v moderátorském projevu. Můžeme si také všimnout, že rozložení důrazu je zcela odlišné než u Mirka Pakra nebo Vítka Šoukala, kteří zdůrazňovali často několik slov po sobě. U Aleše je to patrné jen ve třech případech *tamní* | **adventní* | *zviki* → | (1. záznam) a *tipicki* | *českím* a *temné* / **a* | *ponuré* (2. záznam).

2.4. Mluvčí rádia Proglas

Záznam pochází z ranního hudebně-zpravodajského magazínu rádia Proglas. Součástí je také Putování po krajích s rádiem Proglas. Ten se zaměřuje především na události v jednotlivých regionech, které mají něco společného

s křesťanstvím a církví. Jedná se většinou o různé pozvánky na církevní koncerty, či slavnosti. Dalším programem na mé nahrávce je Ranní zíváček či Tříkrát z Proglasu: Etno Brno 2008.

Moderátorem je Pavel Chaloupka. Ten je také zároveň redaktorem zpravodajství a svůj hlas Proglasu propůjčuje již od Vánoc roku 1998. Je mu cca kolem 35 let. (<http://www.proglas.cz/>23. 4. 2010)

1. transkribovaný záznam Pavla Chaloupka:

Záznam trvá 28 vteřin.

⊗ | f kamagu ↗ eji | na kubje | se f sobotu | konala | slavnosd | blahořečeňí | řeholníka
 | z devatenáctého | století / | chozého | *olalija | valdése / | člena | hospitálského
 | řádu | svatého | jana | z boha / | milos ▲ dných | bratří ◆ | f komunitě | působil
 | *uš
 | *ot svi ⊕ | patnácti | let / | *a vit ▲ val | *i poté → | co tehdejší | vláda | zakázal
 a | řá-
 du | činnost ◆ | význam | be ↗ atifikace | pro kubánsko ⊕ | církef • ↑ | hodnoť | provinc
 i-jál | českí ⊕ * | *a morafskí ⊕ | milos ▲ dní □ | bratří / | brat ▲
 / | marřin | macek ◆]

Porušování kvality vokálů	0 případů
Porušování kvantity vokálů	0 případů
Redukce konsonantů	0 případů
Nesprávně užita kadence	1 případ
Počet užitých důrazů	4 případy
Chybná práce s nádechem	0 případů
Počet chybějících pauz a kadencí	0 případů
Průměrné tempo všech záznamů	141 slabik za 28 sekund, tzn. 302, 1 slabik za minutu (5 slabik za sekundu) = průměrné tempo
Vady řeči	žádné

2. transkribovaný záznam:

Záznam trvá 50 vteřin.

[| *tíden* | *o bezdomoc / bezdomovectví* | *nebo* | *t Ořeba* | *inscenace::* | *operi* | *b*
enDe-
mina | *bretna* || *nořemova* | *ar* *a* / | *noví* | *zboroví* | *dúm* | *česko* / *brat* *ské* | *čes*
ko-
brat *ské* | *církvě* | *eva* *gelické* | *v* *domažlicí* *č* *či::* | *ciklus* | *koncertů* | *studentů*
| *aa*
| *pedagogů* | *opafské* | *církevní* | *konzervatoře* / | *stejně* | *jako::* | *osoba* | *nového*
| *generálního* | *vikáře* | *královehradecké* | *dijecéze* • *↑* | *či::* / *přehled* | *raňí* | *rorá*
t-ňí | *mší* | *f prašská* | *kostelí* || *to jso* *temata* → | *dnešního* | *raňího*
| *putování* | *po* | *krají* / | *na v* *ná* | *proglasu* | *rozbíháme* | *právje* *teř* || *gdiž*
| *hodini* | *ukazují* | *sed* | *hodin* | *aa*
patnáct | *minut* | *jag* | *jsme* | *informovali* | *olomo* *cká* | *arita*
| *dnez* | *zahajuje* | *tíden* | *o bezdomovectví* → | *s konferencí* || *zbrko* | *ale také*
| *literární* | *so* *teží* | *o živoře* | *lidí* | *na* *ulici* ↓]

Porušování kvality vokálů	0 případů
Porušování kvantity vokálů	4 případy
Redukce konsonantů	0 případů
Nesprávně užita kadence	1 případ
Počet užitých důrazů	12 případů
Chybná práce s nádechem	0 případů
Počet chybějících pauz a kadencí	4 případy
Průměrné tempo všech záznamů	230 slabik za 50 sekund, tzn. 276 slabik za minutu (4,6 slabik za sekundu) = průměrné tempo
Vady řeči	žádné

3. transkribovaný záznam:

Záznam trvá 54 vteřin.

[| **š**a s **š**olomo**+**ce | ještě | jedna | správa / | **š**a**+**stralský | hudební | vjedec →
 | greg
 | harvord/ | pod zášfíto **+** | katedri | muzikologije | **š**univerziti | palackého || **š**inscen
 uje | **š**operu | benĎemina | bretna → | no **š**emova | plavba ↓ | **š**o p**&**řetstaveňi | které
 | začne | v devatenáct | hodin | f **š**olomo**+**ckém | **š**rámu | paňi | marije | sňěžné •↑
 | **š**informu-
 je | ratka | roskofcová **+** | raňím | visíláňím | proglasu •↑ | vás provázela | slovenská |
 kapela | saneľent ↓ | mi stále | putujeme | po naši **š** | **krají** **š** || po rúzní **š** | **míste** **š** |
ša **mňeste** **š** / | **teť** → | gdiž | nám | **do púl** | **š**osmé | zbívá | něco | více | neš | t**&**ři |
 mi-
 nuti • **+** | zastavujeme se | f **š**opavje ↓ | se začátkem | **š**adventňi | dobi | zahájili | st
 udenťi | **š**a **pedagogové** / | **š**opafské | církevní | konzervatoře | ciklus | koncertú | v
 mo-
 rafskí **š** | **š**a sleskí **š** | **mňeste** **š** ↓ | pop **+**vé | hráli | f kostele | svatého | václava | f **š**o
 stravje → | další | program | **š**adventňi **š** | koncertú | nám p**&**řetstavila | ředitelka
 | **š**opafské |
 konzervatoře / | **š**eva bláhová **+**]

Porušování kvality vokálů	0 případů
Porušování kvantity vokálů	0 případů
Redukce konsonantů	0 případů
Nesprávně užita kadence	2 případy
Počet užitých důrazů	7 případů
Chybná práce s nádechem	0 případů
Počet chybějících pauz a kadencí	2 případy
Průměrné tempo všech záznamů	265 slabik za 54 sekund, tzn. 294 slabik za minutu (4,9 slabik za sekundu) = průměrné tempo
Vady řeči	žádné

4. transkribovaný záznam:

Záznam trvá 29 vteřin.

[|k této |p Ořetpovjed'ð |je |**ale p&řídáno |**i **upozorňení / |mimo |západní
|polo-

vini |če •• |může |vít ▲ |v náraze ▯ |dosahovat ri •lostí:: |**až kolem / |devade
sáfi kilometrů |v hodíne ♦ |pokračuje /+ |raňi / |hudebne |spravodajskí |magazín

|proglasu:: |**a:: |v jeho programu |také |tradiční |putování |po krají •♦ |čeká
|nás |teř |zastaveňi |f pořadí |**uš |čtv ▲té •↑ |tedi / |královehradecké ↓ |t&ři:: |
**u-

káski |tří |různí • |kapel •↑ |jako pozvánka |na b ▲ňenská |festival → |**etnob ▲n

o

|dvařisíce **os ♦♦]

Porušování kvality vokálů	1 případ
Porušování kvantity vokálů	4 případy
Redukce konsonantů	0 případů
Nesprávně užita kadence	3 případy
Počet užitých důrazů	6 případů
Chybná práce s nádechem	1 případ
Počet chybějících pauz a kadencí	0 případy
Průměrné tempo všech záznamů	126 slabik za 29 sekund, tzn. 260 slabik za minutu (4,3 slabik za sekundu) = pomalé tempo
Vady řeči	žádné

Celkové hodnocení Pavla Chaloupka:

Porušování kvality vokálů	1 případ
Porušování kvantity vokálů	8 případů
Redukce konsonantů	0 případů
Nesprávně užita kadence	7 případů

Počet užitých důrazů	29 případů
Chybná práce s nádechem	1 případ
Počet chybějících pauz a kadencí	6 případů
Průměrné tempo všech záznamů	283 slabik za minutu (4,7 slabik za sekundu) = průměrné tempo
Vady řeči	žádné

Hranice mezi promluhovými úseky jsou realizovány především pauzami, na některých místech i kadencemi mírně stoupavými. V některých případech byla hranice promluvových úseků signalizována kadencí stoupavou.

4. hlasový záznam vykazoval tři případy, ostatní pouze jeden.

Nesprávně použité kadence se objevily v sedmi případech, ve všech šlo pouze o kadence stoupavé, místo kterých měly být užity kadence mírně stoupavé nebo pauzy. Nejvíce chybných kadencí se objevilo v záznamu 4.

Průměrné tempo se u mluvčího pohybovalo kolem 4 slabik za sekundu, přesněji 4,7 slabik za sekundu. V posledním záznamu se hodnota průměrného tempa pohybovala na nižší hranici (4,3 slabiky za sekundu). Jelikož nejnižší tempo u mužů činí 268 slabik za minutu (4,466 za sekundu), považuji ve 4. hlasovém záznamu jeho tempo za pomalé. (srov. Bartošek J., 1995, s. 146) Celkově však tempo hodnotím jako průměrné.

Špatná práce s nádechem se objevila pouze v jednom případě, ne však z důvodu chybějící pauzy nebo kadence, ale v důsledku vytvoření pauzy. (4. záznam, v případě *pokračuje /+ | raší /*)

Pouze v jednom případě se objevila nedbalá výslovnost artikulačně nejobtížnějšího vokálu [i] opět v koncové slabice, |*p Øřetpovjedʔ* | (4. záznam). Jedná se opět o nenormativní podobu vokálu, který je tvořen k jeho otevřenosti.

Kvantita vokálů byla porušena v osmi případech, nejvíce v 2. a 4. hlasovém záznamu (v obou ve čtyřech případech).

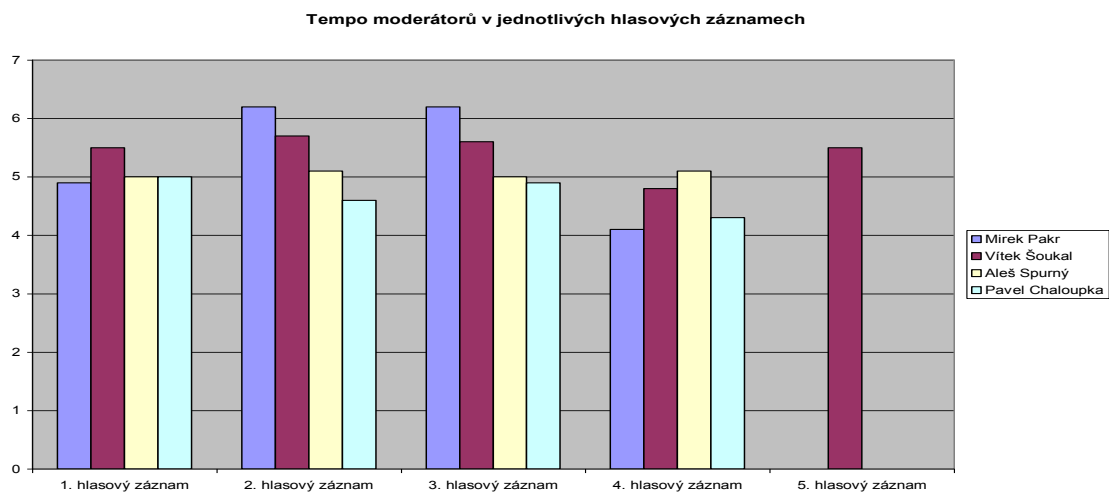
Užití důrazu bylo podobné jako u moderátora ČRo Olomouc. Jeho použití se týkalo jen důležitých výrazů, na které chtěl moderátor upozornit. Zdůrazňoval pouze samostatná slova, pouze ve dvou případech šlo o skupinu slov, | *přehled* | *raňi* | *rorátní* | (2. záznam) a | *pedagogové* / | *opafské* | (3. záznam).

3. POROVNÁNÍ VŠECH MODERÁTORŮ

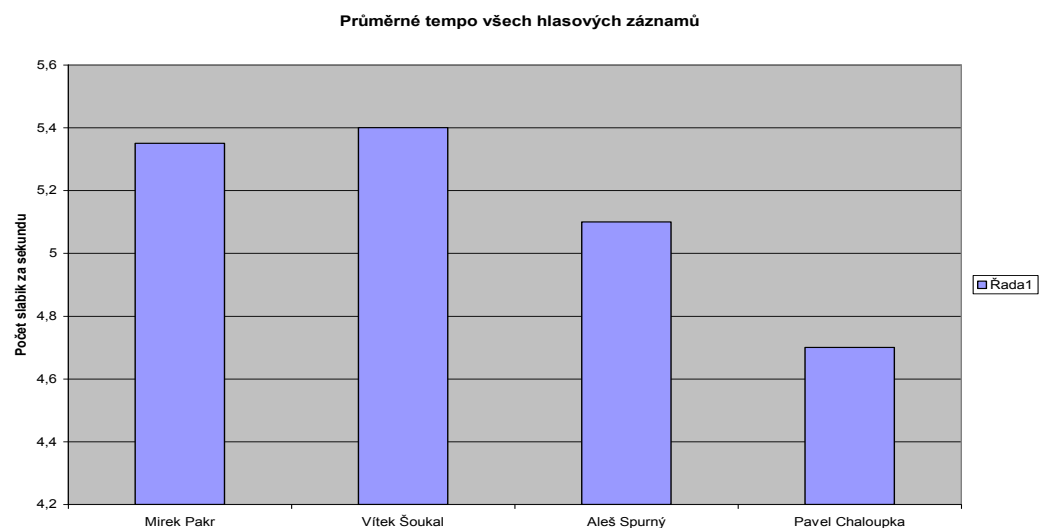
Porovnání jednotlivých moderátorů je provedeno stejným způsobem, jakým jsem postupovala při analýze každého z nich.

Hranice mezi promluvovými úseky byly u všech moderátorů realizovány kadencemi mírně stoupavými a pauzami. V analýze jsem dále zjistila, že kadence mírně stoupavé používaly častěji moderátoři z komerčních stanic, čili rádia Haná a hitového rádia Apollo, naopak moderátoři veřejnoprávních stanic využívali ve větším počtu pauzy.

Tempo řeči se u všech moderátorů pohybovalo od 4,7 do 5,4 slabik za sekundu. Rychlejší tempo měli moderátoři komerčních stanic, Vítek Šoukal (5,4 slabik) a Mirek Pakr (5,35 slabik). U Mirka Pakra se však ve dvou hlasových záznamech objevilo tempo nad 6 slabik za sekundu, Vítek se pohyboval ve všech hlasových záznamech kolem 5,4 slabik za sekundu (od 4,7 do 5,7 slabik za sekundu). Nejideálnější tempo měl Aleš Spurný z ČRo Olomouc, jehož průměrné tempo bylo ve všech hlasových záznamech 5 slabik za sekundu. (od 5 do 5,1 slabik za sekundu). Nejpomalejší tempo řeči ze všech analyzovaných moderátorů měl Pavel Chaloupka, kolem 5 slabik za sekundu (od 4,3 do 5 slabik za sekundu).

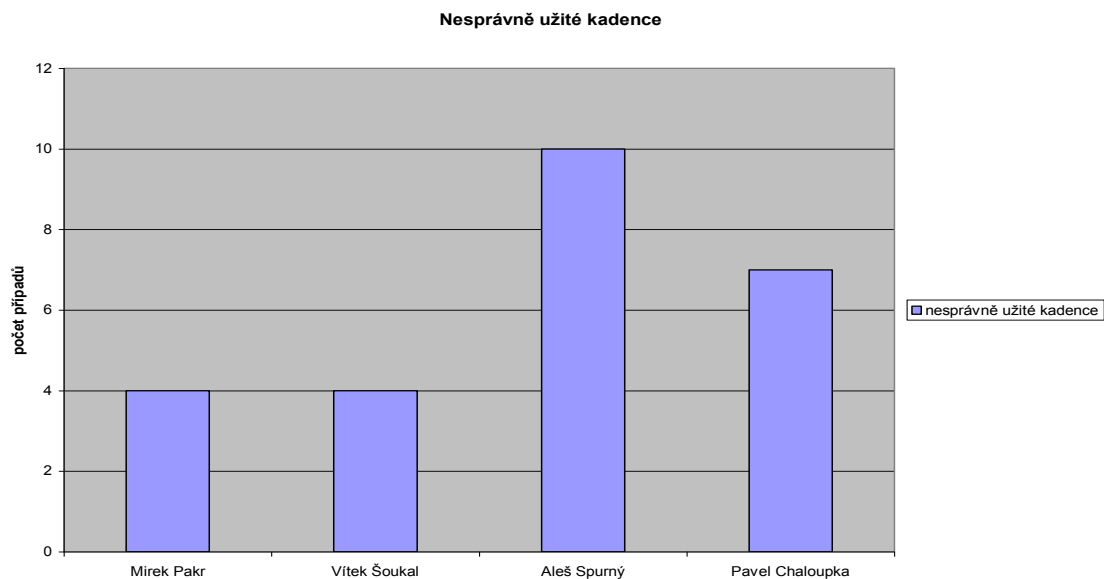

Graf č. 1

Graf č. 2

K nesprávnému užití kadencí nejvíce docházelo u Aleše Spurného, ve všech hlasových záznamech došlo k 10 případům. U moderátorů komerčního rozhlasu došlo shodně ke čtyřech případům a u Pavla Chaloupka k sedmi. Ve všech případech se jednalo především o porušení kadence mírně stoupavé, která se uplatňuje na posledních taktech nekoncových větných úseků, a která byla nahrazována v mnoha případech kadencí stoupavou.

Graf č. 3

Co se týká správného rozložení pauz a kadencí, zaměřovala jsem se především na místa, kde měla náležet kadence mírně stoupavá nebo pauza z důvodu srozumitelnosti daného projevu. Špatné rozložení pauz a kadencí se nejvíce projevilo v projevu Aleše Spurného a Vítka Šoukala, u kterých jsem napočítala 12 případů. S rozložením nejlépe pracoval Pavel Chaloupka (6 případů), příčinou bylo jistě i jeho pomalejší tempo. (viz. Graf č. 2)

Nadměrný počet důrazů jsem napočítala u Vítka Šoukala (41 případů), na některých místech byl často zbytečný a jeho projev mohl působit trochu komicky. I když vezmeme v úvahu komerčnost rozhlasu a jeho programové zaměření, bylo užití důrazů příliš vysoké. Naproti tomu Mirek Pakr, který pochází rovněž z komerčního z rádia, snížil užívání důrazů až na polovinu. Ve všech hlasových záznamech mu bylo napočítáno pouze 20 slov s výrazným přízvukem, tedy nejméně ze všech moderátorů. Co se týče mluvčích veřejnoprávního rozhlasu, bylo používání sice vyšší než u Mirka Pakra, ale díky jejich rozložení nepůsobilo nijak rušivě.

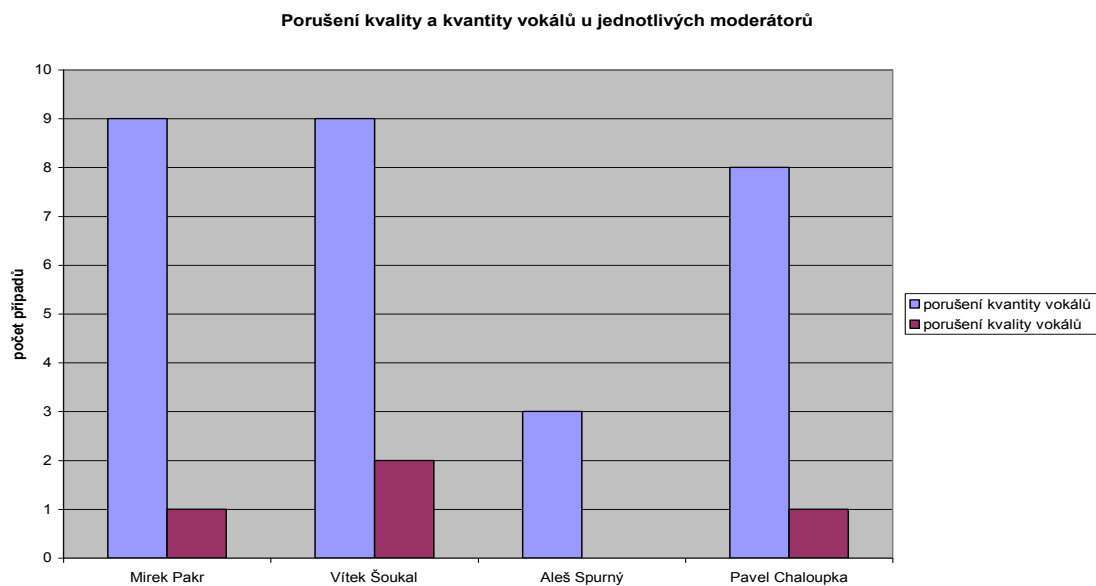
U všech moderátorů se vyskytovalo porušování kvantity vokálů, nejvíce patrné to bylo u moderátorů komerčních stanic, Mirka Pakra (9 případů)

a Vítka Šoukala (9 případů). Důvodem byla nejčastěji chybějící pauza, která se nahrazovala prodlužováním koncových slabik, nebo to byla slova s výrazným větným přízvukem (častá u Vítka Šoukala). Prodlužování vokálů se ve všech případech týkalo jen koncových slabik. Ortoepických pravidel se v kvantitě vokálů držel nejvíce Aleš Spurný, ve všech hlasových záznamech jsem zachytila jen 3 chybné případy. Pavel Chaloupek z Proglasu se ve výskytu přiblížil moderátorům komerčních rádií, neboť se u něj objevilo 8 případů.

Musíme brát ale v úvahu, že v češtině je kvantita vokálů fonologicky relevantní a je založena na relaci krátkého a dlouhého vokálu, např. *Dana – dána, peče – péče* atd. Mezi dlouhou a krátkou samohláskou je poměr 1:2, v nářečích někdy 2:3. Závisí to také na hláskovém okolí, například před úžinovými konsonanty (*f, v, s, š, z, ž, r, ř, l, j, h, x*) se vokál prodlužuje, a závisí to také na postavení v řetězci, často se vokály prodlužují před pauzou. Často je ovlivňuje působení přízvuku, intonace nebo emfáze. (srov. Krčmová M., 2006, s. 118)

Prodlužování před pauzou jsme mohly vidět například u Mirka Pakra ve 3. záznamu v případě: | *jdete pjeŠki::* / | nebo ve 4. záznamu: | *hodina::•↑* / |, emfázi u Vítka Šoukala ve 4. záznamu: | *petro::* | z *valmezu::* | a vliv intonace například u Aleše Spurného ve 4. záznamu v případě: | za *vilku::•* ✱ *vám* |. U Pavla Chaloupka se vyskytlo prodlužování před pauzou v 2. záznamu: | *či::* / |, prodlužování vlivem přízvuku ve 4. záznamu: | *proglasu::* |.

Kvalita vokálů byla porušena pouze u moderátorů komerčních stanic a Pavla Chaloupka z Proglasu. U Mirka Pakra ve 4. záznamu došlo k nedbalé výslovnosti zadního vokálu [o] ve slově: | *sluňičkø* ↑ |, u Vítka Šoukala jsem zaznamenala otevřenou výslovnost vokálu [i] v 2. záznamu ve slovech: | *do rukø* | *protože jø* |, a u Pavla Chaloupka došlo také k otevřené výslovnosti vokálu [i] v případě: | *p Øřetpovjed'ø* | (4. záznam).

Graf č. 4

4. SHRNU TÍ

V této analýze jsme si mohli všimnout rozdílnosti mezi komerčním a veřejnoprávním rozhlasem, zejména z hlediska průměrného tempa řeči. Moderátoři komerčního rozhlasu v této analýze často disponují rychlejším tempem než moderátoři veřejnoprávních stanic. Zejména v některých hlasových záznamech dosahovalo tempo až přes 6 slabik za sekundu, což se u moderátorů z ČRo a Proglasu nestalo ani v jednom případě. Mluvčí z veřejnoprávních stanic měli srozumitelný projev ve všech hlasových záznamech co se týče tempa i melodického průběhu řeči. Jedinou chybou, kterou více disponovali mluvčí z veřejnoprávního rozhlasu bylo nesprávné užívání kadencí. Rušivě nepůsobilo ani kladení důrazů, neboť důraz má být kladen vždy na obsahově nejzávažnějším a nejdůležitějším výrazu ve výpovědi.

Nadměrný počet důrazů měl Vítěk Šoukal, zejména v místech, kde chtěl pravděpodobně v posluchači vyvolat žádoucí emoce. Někdy však může dojít k opačnému efektu, pokud je důraz užíván nadměrně i na místech obsa-

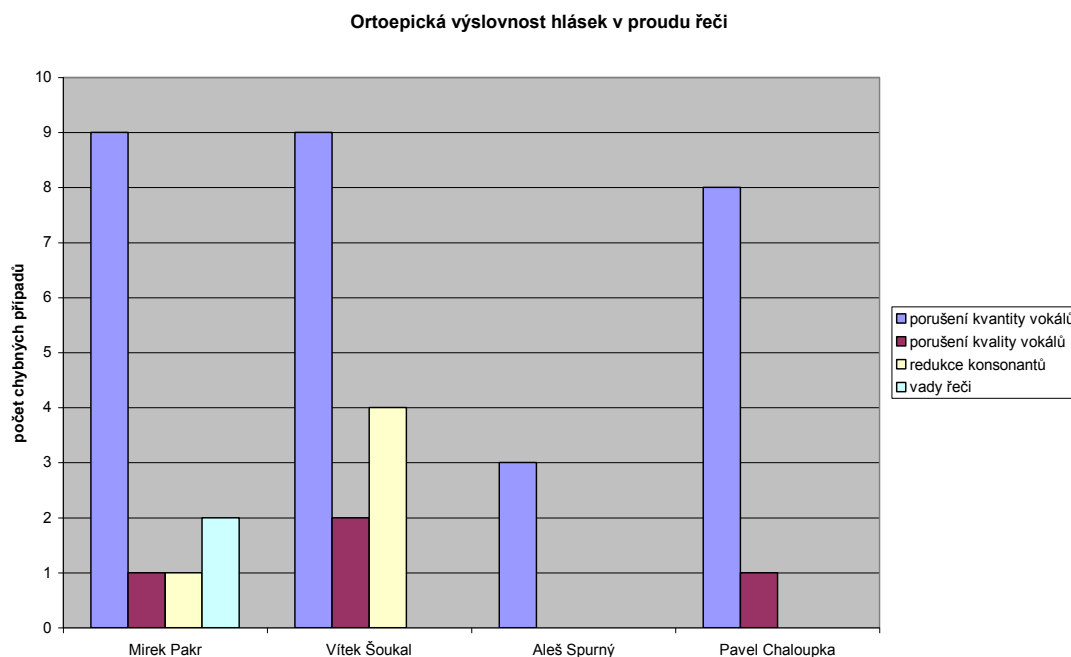
hově nedůležitých, posluchač může mít problém rozlišit to, co je ve výpovědi podstatné, tedy její jádro. V porovnání s Mirkem Pakrem, který snížil užití důrazu na polovinu, vykazoval projev Vítka zbytečný počet slov s výrazným větňým přízvukem i pokud vezmu v úvahu komerční zaměření rozhlasu.

Jako nejčastější předěl mezi promluvovými úseky byla u všech moderátorů užívána kadence mírně stoupavá (častěji u moderátorů komerčních stanic) a pauzy (častěji u moderátorů veřejnoprávních stanic).

Nesprávně užitá kadence se naopak více objevovala u moderátorů veřejnoprávního rozhlasu. Nejčastěji používali kadenci stoupavou za kadenci mírně stoupavou na posledních takttech nekoncevých úseků.

Pokud se týká o kvantitu a kvalitu vokálů, z této analýzy opět vyšly negativně moderátoři komerčních stanic. Mirek Pakr a Vítěk Šoukal se dopouštěli nejčastěji porušování kvantity vokálů i nedbalé výslovnosti samohlásek. Na Grafu č. 5 můžeme vidět, že nejlépe si vedl Aleš Spurný z ČRo, který se nedopustil ani jedné chyby ve výslovnosti vokálů a pouze ve 3 případech porušil kvantitu.

Když se zaměřím pouze na ortoepickou výslovnost jednotlivých hlásek v proudu řeči, v této analýze nejlépe dodržoval pravidla normativní výslovnosti opět Aleš Spurný z Českého rozhlasu Olomouc.

Graf č. 5

Z celkového porovnání správné výslovnosti hlásek v proudu řeči hodnotím opět nejlépe moderátory veřejnoprávního rozhlasu.

Za nejlepší projev ze všech analyzovaných moderátorů hodnotím projev Aleše Spurného, který měl ideální průměrné tempo ve všech hlasových záznamech (5,1 slabik za sekundu). Podle Bartoška je ideální průměrné tempo naměřené u mužů 5,083 slabik za sekundu. Nejlépe dodržel pravidla správné výslovnosti hlásek v proudu řeči, rozložení důrazů ve výpovědi bylo adekvátní a nebyla u něj zjištěna žádná vada řeči. Jediný nedostatek, který se u něj objevil byla chybně užívaná kadence a na některých místech chyběly pauzy nebo kadence mírně stoupavé, ale v celkovém projevu to nenarušilo tempo řeči a jeho projev působil nejsrozumitelnějším dojmem.

ZÁVĚR

Díky této analýze jsem si uvědomila, jak je nesmírně důležitá úloha moderátorů v rozhlasových stanicích a jak důležitou funkci zastávají. Téměř všichni posluchačové je považují za adekvátní mluvní vzory, i když i u nich jsou patrné jisté nedostatky ve srozumitelnosti projevu.

Nejen moderátoři rozhlasu, ale všichni profesionální mluvčí, kteří se objevují v médiích ovlivňují svým způsobem mluvy veřejnost, a proto by měla být dodržována správná úroveň jejich projevu. Důležitá je proto příprava jednotlivých mluvčích, ke které musí neodmyslitelně patřit hlasová výchova a technika řeči.

Důležitým aspektem je také práce s mluvním tempem. U rozhlasu je percepce řeči ztížena také absencí obrazové složky, proto moderátor musí dbát na správnou rychlost mluvního tempa, aby měl posluchač možnost orientovat se v dané výpovědi. Posluchač totiž nemá možnost doplnit si informace jiným než sluchovým vnímáním. V mé analýze všichni mluvčí dodržovali průměrné tempo řeči. V některých hlasových záznamech moderátorů komerčního rozhlasu bylo naměřeno tempo rychlé, a právě v těchto záznamech mohlo docházet ke ztížené srozumitelnosti projevu.

Podstatnou složkou řečových dovedností u mluvčích rozhlasových stanic je bezprostředně také umění modulovat hlas a vést výpověď takovým směrem, aby neupadala do monotónnosti. Vlivem jednotvárnosti hlasu totiž posluchač často ztrácí pozornost. Proto je důležitým faktorem rozložení výrazného větného přízvuku, čili důrazu. Moderátor ale nesmí zapomínat na to, co je jádrem výpovědi a tohle jádro pak opatřovat důrazem.

Funkci mluvních vzorů mají moderátoři rozhlasu ztíženou ještě tím, že jejich projev je často nepřipravený a mluvčí ve většině případů mluví tzv. z patra. Nemají tedy možnost se jakýmkoli způsobem seznámit s textem (pokud se nejedná o zpravodajskou relaci) a musí se tedy daleko více soustředit na dodržování ortoepických pravidel ve výslovnosti a srozumitelnosti řeči.

Je také důležitá cílová skupina posluchačů. Je logické, že jiným způsobem budou moderovat mluvčí z komerčního rozhlasu a jinak mluvčí z veřejnoprávního rozhlasu. Často se v komerčních rádiích objevují moderátoři mladší věkové kategorie, v mém případě však byli všichni moderátoři kolem

30 let. Často se bere v úvahu také barva hlasu. Proto jsem očekávala důraznější projev právě v komerčních stanicích, což se potvrdilo zejména v hitovém rádiu Apollo u Vítky Šoukala, naopak v obou veřejnoprávních rozhlasových stanicích byl projev, co se týká důrazu, normativní, klidnější. To je způsobeno i tím, že posluchači ČRo a Proglasu jsou často starší a s odlišnými zájmy. Tento faktor musíme brát v úvahu, ale i přesto musí být výrazný větný přízvuk v adekvátním rozložení a jeho užití nesmí být rušivé.

V komerčním rozhlasu se také v porovnání s ČRo a Proglasem objevilo rychlejší tempo řeči.

Správná a srozumitelná výpověď podmiňuje pochopení celého obsahu sdělení z hlediska posluchače. V budoucnu bychom měli klást daleko větší nároky na výběr moderátorů do rozhlasových stanic, neboť se čím dál častěji objevují mluvčí, kteří plní úlohu mluvních vzorů, ale u kterých často nalézáme vady řeči (Mirek Pakr), nedbalou výslovnost, či rychlé tempo. Pokud zlepšíme tento přístup, posluchač bude mít tak lepší možnost percepce rozhlasové výpovědi.

LITERATURA

Bartošek J. Mluvní tempo v rozhlase a v televizi. In: *K diferenciaci současného mluveného jazyka*, Ostrava: FF Ostravské univerzity 1995, s. 146–153

Bartošek, J. K pojetí normy a kodifikace spisovného jazyka. In: *Spisovná čeština a jazyková kultura 1993*. Praha: 1995, s. 40–41.

- Bartošek J.** *Kultura a technika mluvené řeči*, 1.vyd., Zlín: Univerzita Tomáše Bati 2003, 86 s.
- Čechová M. a kol.** *Čeština, řeč a jazyk*, 2. vyd., Praha: Institut sociálních vztahů 2000, 407 s.
- Daneš F.** *Intonace a věta ve spisovné češtině*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd 1957, 159 s.
- Hála, B.** *Uvedení do fonetiky češtiny na obecně fonetickém základě*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd 1962, 460 s.
- Hraše J., Kolářová B., Benešová M., Ješutová E.** *Otazníky rozhlasové problematiky, Sborník příspěvků z jarního semináře*. Praha: Sdružení pro rozhlasovou tvorbu 2005, 43 s.
- Hůrková J.** *Česká výslovnostní norma*. Praha: Scientia 1995, 74 s.
- Krčmová M.** *Úvod do fonetiky a fonologie pro bohemisty*. Olomouc: Univerzita Palackého 2006, 194 s.
- Landová M., Škaloudová M., Dobal J.** *Rozhlas, televize, škola – místa doteku*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání 2003. 40 s.
- Mathesius V.** *Jazyk, kultura a slovesnost*. Praha: Odeon, nakladatelství krásné literatury a umění 1982, 528 s.
- Mathesius V.** Mluvní takt a některé problémy příbuzné., In: *Slovo a Slovesnost*, 1937, č. 3, s. 193–199
- Müllerová O., Nekvapil J.** Pauzy v mluveném textu., In: *Slovo a Slovesnost*, 1986, roč. 47, č. 2, s. 105–112
- Ondráčková J.** O mluvním rytmu v češtině., In: *Slovo a Slovesnost*, 1954, roč. 15, č. 1, s. 24–29
- Osvaldová, B.** *Zpravodajství v médiích*. Praha: Karolinum 2001, 155 s.
- Palková Z.** *Fonetika a Fonologie češtiny*. Praha: Karolinum 1994, 366 s.
- Palková, Z.** Spisovný standard jazyka v mluvené komunikaci. In: *Spisovná čeština a jazyková kultura* 1993. Praha: 1995, s. 76–80.

Palková Z. *Rytmická výstavba prozaického textu.*, 1.vyd., Praha: Academia 1974, 140 s.

Perkner S., Slovák L. *Teorie a praxe rozhlasové žurnalistiky*, Brno: Vydavatelství a nakladatelství Novinář 1986, 280 s.

Ramonet I. *Tyranie médií.* Praha: Mladá fronta 2003, 226 s.

Internetové zdroje:

<http://www.proglas.cz/podporit-proglas.html> **3.3. 2009**

<http://www.proglas.cz/program.html> **10.3. 2010**

<http://www2.rozhlas.cz/program/html/> **10.3. 2010**

<http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/ff/js08/fonetika/ucebnice/ch08s02.html> **18.3. 2010**

<http://www.pakr.cz/?cat=47> **19.4. 2010**

<http://www.radioapollo.cz/index.php?lng=CZ&index=0&webid=15> **20.4. 2010**

<http://www.rozhlas.cz/olomouc/portal/> **21.4. 2010**

<http://www.super-radio.cz/index.php?sekce=clanek&id=114> **21.4. 2010**

<http://www.proglas.cz/detail-cloveka/chaloupka-pavel.html> **23.4. 2010**

www.phil.muni.cz/stylistika/studie/vyslovnost.doc **2.5. 2010**

